

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОВІДОМЛЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛІВ)**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «Українська мова
і література», ОПП «Українська мова і
література та західноєвропейська мова»
Анастасії Василівни РЕДЬКОВИЧ

Науковий керівник:

к. філол. н., доцент кафедри української
мови та прикладної лінгвістики
Сергій РІЗНИК

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики

№ 16 від «11» червня 2025 року

завідувач кафедри _____
к. філол. н., доцент **Сергій РІЗНИК**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ЛІНГВІСТИЦІ.....	6
1.1. Емоційно-експресивна лексика як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	6
1.2. Стилiстичний потенціал, функціональне навантаження та мовні засоби вираження емотивності та експресивності в тексті.....	12
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	20
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ (НА ПРИКЛАДІ ПОВІДОМЛЕНЬ У ТЕЛЕГРАМІ).....	21
2.1. Особливості експресивізації українського політичного дискурсу на лексичному рівні (на матеріалах повідомлень у телеграмі).....	21
2.2. Використання мовних жартів та елементів заспокоєння як засіб експресивізації мовлення.....	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ У МОВЛЕННІ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛІВ.....	39
3.1. Поняття обсценної лексики в лінгвістиці.....	39
3.2. Особливості вживання обсценної лексики у мові телеграм-каналів..	45
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	52
ВИСНОВКИ.....	53

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТОК 1	66
ДОДАТОК 2.....	69

ВСТУП

Емотивність та експресія тексту є однією із засад його функціонування. Мовлення засобів масової інформації залежно від спрямування завжди наповнене переживаннями, емоціями захопленням, смутку, радості, зневаги, злості тощо. В організації тексту ЗМІ емотивно-експресивний складник стає відчутним завдяки засобам емоційно-експресивного мовного вираження. Емотивність та експресія – це категорії, які є пріоритетними в організації публіцистичного тексту, тому й тема дослідження є **актуальною**.

Стилістичний аспект емоційно забарвленої лексики аналізували В. Чабаненко, Л. Пустовіт, Л. Струганець, В. Буда, Л. Ставицька; національно-культурний вектор досліджували С. Ярмоленко, В. Кононенко, А. Мойсієнко; лексикологічний – Л. Жаркова, Г. Сагач, О. Тараненко та ін.

Н. Березовська-Савчук досліджувала мовну лексичну репрезентацію смутку, а також синтаксичні засоби вираження емотивних компонентів, А. Глуценко – емоційність тексту та емоційну саморегуляцію мовлення, Л. Левченко – психологічні особливості діяльності засобів масової інформації тощо.

Мета роботи – визначення лексико-семантичних груп емоційно-забарвленої лексики та їх стилістичних функцій у сучасному політичному дискурсі (на матеріалі повідомлень українських телеграм-каналів).

Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких **завдань**:

- 1) проаналізувати визначення емоційно-експресивної лексики у лінгвістиці;
- 2) визначити стилістичний потенціал та функціональне навантаження емоційно-експресивної лексики в політичному дискурсі;
- 3) окреслити засоби мовного вираження емоційності та експресивності в тексті;

4) проаналізувати і порівняти емоційну складову киян на початку війни і зараз;

5) дослідити особливості експресивізації повідомлень телеграм-каналів на лексико-семантичному рівні;

6) розглянути обценну лексику як проблему сучасної лінгвістики;

7) визначити особливості вживання обценної лексики повідомлень телеграм-каналів.

Об'єкт дослідження – емоційно-експресивний потенціал повідомлень телеграм-каналів.

Предмет дослідження – семантика та функції емоційно-експресивної лексики в повідомленнях телеграм-каналів.

Для досягнення цієї мети використано низку **методів дослідження**:

1) *спостереження* – застосовується для виявлення конкретних засобів, які допомагають проаналізувати засоби створення емоційно-експресивного компонента в повідомленнях телеграм-каналів;

2) *описовий метод* – за допомогою цього методу окреслено всі засоби мовного вираження емоцій;

3) *порівняння* – за допомогою анкетування дослідження емоційної складової киян на початку війни і зараз;

4) *аналізу та синтезу* – опрацювання критичної літератури, виокремлення провідних положень відповідно до теми дослідження, встановлення провідних мовних одиниць створення емотивно-експресивного тексту політичного дискурсу.

Наукова новизна дослідження полягає в роботі здійсненого комплексного дослідження емоційно-експресивної та власне обценної лексики повідомлень сучасних українських телеграм-каналів; комплексний аналіз

досліджуваних одиниць виявив багатосторонній емотивно-функціональний потенціал досліджуваної лексики.

Джерела дослідження: телеграм-канали Times of Ukraine, Zelenskiy | Official, Київ ІНФО | Новини Україна, UKR INFORM Новини Україна, Київ | Times.

Структура кваліфікаційної роботи. Дипломна робота містить вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаної літератури, список використаних джерел та додатки.

У розділі 1 «Теоретичні засади вивчення емоційно-експресивної лексики в лінгвістиці» проаналізовано погляди сучасних лінгвістів щодо емоційно-експресивної лексики як об'єкта міжнародних та українських лінгвістів; визначено групи емоційно-експресивної лексики та їх стилістичний потенціал і функціональне навантаження емоційно-експресивної лексики в лінгвістиці; визначено мовні засоби позначення емотивності та експресивності в тексті.

У розділі 2 «Лексико-семантичні групи експресивної лексики (на прикладі повідомлень у телеграмі)» провели опитування 20 людей щодо емоційної складової та для порівняння звернулися до свіжих офіційних статистичних даних з Київ Цифровий. Проаналізувавши відповіді опитаних, на початку війни найбільше довіряли президентові, зараз простежуємо зміщення вектора довіри від перших персон країни до друзів, родичів, близьких. Проте спектр емоцій та переживань залишається стабільним, як і канали підтримки та допомоги. Також детально розглянули особливості експресивізації повідомлень телеграм-каналів Times of Ukraine, Zelenskiy | Official, Київ ІНФО | Новини Україна, UKR INFORM Новини Україна, Київ | Times на лексичному рівні.

У розділі 3 «Особливості вживання обценної лексики у мовленні телеграм-каналів» визначено поняття обценної лексики в лінгвістиці, різні підходи до його тлумачення, досліджено різні класифікації та особливості вживання обценної лексики у мові телеграм-каналів.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ
ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Емоційно-експресивна лексика
як об'єкт лінгвістичних досліджень

Лексика сучасної української літературної мови поділяються на стилістично нейтральну (міжстильову) та стилістично забарвлену (яка співвідноситься з одним чи кількома стилями). Експресивність (стилістичну забарвленість) – це властивість тексту посилювати виразність висловлювання, сила вираження емоцій і переживань (виражена вульгаризмами, іронічними, лайливими словами тощо), органічна в розмовній мові та в художньому стилі. Її розвиток спонукають, на думку В. Русанівського, «стосунки людей, їх ставлення одне до одного і до навколишнього світу» [54, с. 163].

Експресивно забарвлені лексеми передають ширшу інформацію і семантично більш значущу, ніж експресивно нейтральні. Лексика в такому випадку набуває додаткових відтінків, які відсутні у цих словах за межами контексту. Саме тому на емоційно-забарвлені слова впливає добір лексем, манера оповіді, тип дискурсу, образні засоби тощо.

Великий тлумачний словник української мови фіксує значний обсяг лексичних одиниць на позначення емоційного стану людини. Багато вчених та дослідників цієї теми виокремлюють базові або основні емоції. Розглянемо класифікацію К. Ізарда, який визначає такі стани емоційності: інтерес, журба, сором, задоволення, байдужість, огида, подив [25].

Загалом, експресивно забарвлену лексику вивчали дослідники в галузі філософії, фізіології, психології та лінгвістики уже не одне десятиліття. Так, з позиції соціолінгвістики її досліджували В. Русанівський, Л. Ставицька, В. Чабаненко, О. Тодор та ін.; з точки зору лексикології – М. Жовтобрюх; з точки зору стилістики – Л. Пустовіт, В. Калашник, В. Чабаненко, Л. Ставицька та ін. Експресивні засоби досліджували С. Єрмоленко, О. Тараненко, В. Чабаненко, А. Мойсієнко, Г. Вокальчук, Л. Кравець, С. Бибик та ін.

Експресивно нейтральну лексику досліджували І. Білодід, В. Ващенко, В. Винник, І. Головащук, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, М. Жовтобрюх, В. Кононенко, М. Кочерган, Л. Лисиченко, В. Русанівський, Л. Симоненко, Л. Скрипник, О. Тараненко та ін.

На сьогодні питання експресивного та емоційного по-різному трактується у працях лінгвістів. Одні розглядають експресивність і емоційність як тотожні (О. Селіванова, Д. Ганич, І. Олійник), інші вказують на те, що поняття експресивного ширше від поняття емоційного і що друге входить до поняття першого (С. Єрмоленко, І. Літвінчук), ще інші (І. Білодід, М. Мацько, В. Чабаненко) поняття емоційного вилучають з поняття експресивного.

Розглянемо їх детальніше.

Експресивність, у широкому значенні, це властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого. Її можуть набувати будь-які одиниці мови: «експресія вираження іманентно властива всій мові, а отже, дає про себе знати в будь-якій сфері життєдіяльності» [54, с. 57].

Експресивність пов'язують з емоційністю та образністю Д. Ганич та І. Олійник [14, с. 74]. Так, співвіднесеність між емоційністю та експресивністю, на їхню думку, найбільш прозоро можна простежити на лексичному рівні мови: коли людина висловлює свої емоції, а отже – супроводжує їх почуттями. Розчленування такої лексики на емоційну та експресивну умовне, тому вважаємо доцільним послуговуватися терміном «емоційно-експресивна лексика».

Подібною думки О. Селіванова, за її дослідженнями, експресивність (вираження) – «ознака інтенсифікації значення слів за шкалою зменшення та збільшення різних денотативних і конотативних ознак, зокрема, логічного змісту, оцінок й емотивності. Експресивність переважно пов'язується з різними видами оцінок й емоціями суб'єкта мовлення й виступає засобом увиразнення тексту» [55, с. 139].

Про те, що експресивність – ширше поняття за емоційність, акцентують вчені, дослідження яких зазначаємо нижче.

Так, І. Літвінчук називає експресивністю «результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові та мовленні» [37, с. 17], а М. Гамзюк пропонує цим терміном називати «мовне вираження емоцій» [13, с. 37].

За визначенням С. Єрмоленко, експресивність – це «властивість мовної одиниці підсилювати емоційний та логічний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови. Мовець може передати своє ставлення до повідомлення та/або адресата завдяки експресивності виражальних засобів» [23, с. 170]. Також дослідниця зазначає, що «як семантико-стилістична категорія експресивність виявляє зв'язок з емоційністю, стилістичним значенням, логічною оцінністю, однак не прирівнюється до них. Емоційне в мові завжди є експресивним, але не кожне експресивне явище належить до емоційних» [там само, с. 170].

Думку про розмежування експресивності та емоційності поділяють академіки. Так, І. Білодід зазначає, що «експресивно забарвлена лексика – це лексика характеризуюча й оцінна; в емоційно забарвленій лексиці, крім елементів характеристики й оцінки, є елементи відбиття почуттів мовця – його симпатії, ласкавої прихильності, зворушеності, захоплення або, навпаки, незадоволення, обурення, відрази... Емоційність можна розглядати як частковий вияв експресивності, оскільки емоційна лексика завжди експресивна, тоді як

експресивні лексичні засоби не обов'язково повинні бути емоційними» [62, с. 93]. Дослідник В. Чабаненко вважає, що між емоційним і експресивним існує зв'язок не взаємозамінності, а співвіднесеності. На його думку, емоційність може мати і нейтральне вираження, а експресивність породжується не лише емоціями, а й мисленням, інтелектом, волею, етикою та естетикою, конкретним світосприйманням мовців [73, с. 6–7]. Науковець додає, що все, що виражає і викликає емоції, є експресивним, але не будь-яка мовна виразність є емоційною.

Л. Мацько вважає, що «експресивність (лат. *expreszio* – вираження) є семантико-стилістичною властивістю мовних одиниць, психологічно і соціально вмотивованою, яка забезпечує цим одиницям повноцінне функціонування і створення стилістичного значення, фону, ефекту» [41, с. 189]. Вчена у дослідженні доводить, що емоційність не завжди є експресивною, вона може мати і нейтральне вираження. І навпаки – експресивність породжується не тільки емоціями, а й мисленням, інтелектом, волею, етикою та естетикою, конкретним світосприйняттям мовців. Саме тому експресивність є значно ширшим від емоційності поняттям і може охоплювати мовне вираження всіх, а не тільки емоційних сфер життя [там само].

Укладачі академічної енциклопедії української мови подають таке визначення емоційної лексики – «це слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприйняття дійсності. Як виразник емотивної функції мови емоційна лексика характеризує ситуацію спілкування, соціальні відносини, психічний стан мовців» [67, с. 171–172].

За даними наших досліджень експресивність та емоційність у лінгвістиці постійно перебувають у центрі наукових дискусій. Проте ми схильні до академічного погляду на їх визначення, експресивність – це лінгвостилістичне явище, ширше за емоційність. А емоційність – це найважливіша складова експресивності. Тобто емоційною є така категорія слів, яка містить об'єктивне і суб'єктивне значення – ставлення того, хто говорить,

до висловленого. А вже для вираження будь-яких емоцій людині потрібна експресія (сила, виразність), яка супроводжує прояви почуттів.

Тож, емоційно-експресивна лексика – це стилістично забарвлені лексеми, які характеризуються наявністю в них додаткового конотативного значення, певних емоційних відтінків.

Беручи до уваги погляди зарубіжних вчених (Ч. Огден, А. Річардс і ін.), емоційно-експресивну лексику відносять до непонятійної (зокрема лайливу лексику, вигуки тощо).

Українські вчені до емоційно-експресивної лексики відносять:

- 1) слова з емотивним значенням (назви емоцій);
- 2) слова з емотивним компонентом значення (конотативи, експресиви);
- 3) слова з оцінним значенням (загальнооцінні лексеми);
- 4) слова з оцінним компонентом значення, а також пестливі, грубі слова тощо [49, с. 26].

Завдяки цим зображальним засобам стилістики можна виразити людські емоції та почуття.

На думку академіка Л. Булаховського, емоційно-експресивна лексика становить «якісно особливу групу», за допомогою якої можна виразити відтінки людських емоцій: радості, захоплення, або навпаки, зневаги, обурення, гніву [7, с. 97]. Як засіб номінації, який репрезентує широкий і різноманітний діапазон варіювання та імпровізації семантики мовних одиниць, їхніх емотивно-оцінних планів визначає емоційно-експресивну лексику Н. Бойко [5, с. 8].

Розглянемо детальніше різні погляди науковців на поділ емоційно-експресивної лексики.

Так, В. Чабаненко виокремлює два розряди:

- 1) слова, які називають певні емоції та переживання (у філософії та психології вони використовуються як нейтральні, а в художньому дискурсі та розмовно-побутовому мовленні – набувають відтінків емоційності чи суб'єктивності);

2) слова, у значенні яких є емоційно-оцінний акцент (емоційні вигуки, які в художньому дискурсі розкриваються в широкому контекстуальному тлі, а в усному мовленні – за допомогою інтонації, сили і тембру голосу. Вони виражають емоційно-вольові реакції героїв художнього твору (здивування, обурення, болю, розчарування, радості, захоплення)) [73].

Т. Коваль виокремлює три групи емоційно-експресивної лексики:

1) слова, що виражають почуття, пережиті мовцем (відраза, гидливість, злість, любов, ненависть тощо);

2) слова, що виражають лексичну оцінку явища з точки зору мовця (добрий, злий, жорстокий тощо);

3) слова, у яких поняття про почуття позначені не лексично, а за допомогою суфіксів або префіксів емоційної оцінки (квіточка, малесенький, багатющий тощо) [28, с. 468].

Н. Бойко визначає п'ять основних груп емотивної лексики:

1) слова, що виражають, але не називають і не передають емоції та почуття (емоційні вигуки);

2) слова, які за певних умов, індивідуальних внутрішніх станах можуть викликати певні емоції та почуття, але не виражають та не передають їх;

3) слова, які лише називають емоції та почуття або тільки інформують про «стан душі», не виражаючи їх;

4) слова, які виражають, передають та називають емоції та почуття;

5) нейтральні, неемотивні слова, які набувають властивостей виражати почуття та емоції тільки в мовленні (у контексті, сполучаючись із іншими словами). До цієї групи можна зарахувати будь-яку лексему [5].

Загальноприйнятим є розподіл емоційно-експресивної лексики:

- за модальністю (інтерес, сум, подив, захоплення);
- за аксіологічним значенням (негативні або позитивні).

У роботі емоційно-експресивну лексику розглядаємо як широке поняття, що виражає змістовий, модальний та емоційний елементи повідомлення і впливає на слухачів за допомогою засобів вираження, які простежимо у другому розділу кваліфікаційної роботи.

1.2. Стилiстичний потенцiал, функцiональне навантаження та мовнi засоби вираження емотивностi та експресивностi в тексті

Стилiстичне забарвлення лексики напряду пов'язане зi сферами його вживання та належнiстю до функцiонального стилю. Кожен стиль сучасної української мови має свою лексику. Явище експресії хоча й розглядають як потенційно закладене вже в самій системі мови, проте зазвичай воно виявляється в мовленнєвій сфері. Об'єктивний зміст слова, перебуваючи поза межами мовного знака, має певні властивості: він може бути нейтральним, позитивним або негативним із погляду суспільної оцінки рис, притаманних мовним явищам.

У 80-х рр. ХХ ст. вперше в українському мовознавстві було досліджено вживання оцінної лексики **в усному (розмовному) мовленні**, зокрема вигуків, звертань, слів із суфіксами пестливості, згрублості, зменшеності (дослідник – А. Бурячок).

За нашими спостереженнями, експресивність може бути в кожному слові, а може створюватися в контексті (іноді нейтральні слова під впливом контексту можуть сприйматися як оцінні, іронічні тощо).

У всіх стилях вона виявляється по-різному і поділяються на урочисті, риторичні, поетичні, жартівливі, іронічні, фамільярні, осудливі, презирливі, вульгарні, лайливі тощо. На розвиток емоційно-експресивної оцінності слова впливає постійне переносне, метафоричне вживання.

Як бачимо, слова з емоційно-експресивним значенням вживаються здебільшого в розмовному мовленні, художньому дискурсі та в окремих жанрах публіцистики.

У художньому дискурсі експресивно забарвлені слова передають значно ширшу інформацію, ніж експресивно нейтральні. Вони вживаються для вираження почуттів, емоцій, позитивних чи негативних оцінок, здатні викликати уявлення й асоціації. У поетичному мовленні такі лексеми надають милозвучності, урочистості, піднесеності, образності. Вони здатні викликати в читача естетичну насолоду, розкрити характер героїв, відправити читача у певний період часу чи подій, передати емоційний стан героїв, задати темп читання, розкрити різні варіанти мовної палітри тощо.

Політичний дискурс теж містить емоційно-експресивні одиниці. Вони вживаються для привернення уваги читача, що пояснюється експресивними й оцінними характеристиками, передають складні поняття, ситуації у виразних, чітких і точних висловлюваннях, можуть приховувати негативну інформацію.

Емоційно-експресивна лексика для повного виявлення своїх особливостей та ознак в українській мові виконує низку функцій. Цей шар лексики можна кваліфікувати як засіб виявлення **експресивної функції** мови – вираження емоцій, почуттів, передавання афективних станів та емотивно-психічної діяльності людини, які вживаються найчастіше в усному мовленні, тоді як в літературній мові вони належать до периферійної сфери словника.

Так, у розмовному мовленні емоційно-експресивна лексика виконує ще й **комунікаційну функцію**, зокрема дає змогу створити атмосферу невимушеності, неофіційності, інтимності, доброзичливості чи ворожнечі, виразити оцінку мовця до подій, предметів, явищ, людей і є засобом вираження емоцій та почуттів. Експресивною домінантою у висловленні може бути будь-який член речення, відповідно актуалізований експресивізацією

лексичного значення, інтонацією та порядком слів, логічним наголосом, відокремленням, парцеляцією тощо.

Як зазначає П. Дудик, для вираження емоцій існує два способи:

- невербальний (жести, пантоміміка, міміка);
- вербальний (мовні та мовленнєві засоби) [21]

Вираження емоцій за допомогою лексичних і фразеологічних засобів має значну перевагу над невербальним способом. Проте, як показує практика, не кожен емоцію можна передати мовними засобами.

Окрім цього, класифікують емоції на позитивні та негативні. Саме тому емоційно-експресивна лексика представлена словами, які вже у своєму значенні містять позитивну чи негативну оцінку і називають відчуття, емоції та процеси, при цьому «експресивність таких лексем може виражатися і не тільки внутрішньо, семантично, а й зовнішньо, за допомогою словотворчих засобів (суфіксів чи префіксів) або ж контекстуально» [9, с. 68].

Окрім цього, мова виконує основну функцію – **передавання актуальної інформації**, раціональної обробки отриманих знань і їхньої трансляції наступним поколінням. Але всі ці процеси не можуть не супроводжуватися відчуттями, переживаннями, бажаннями мовців, а отже, не можуть не враховуватися лінгвістикою.

Основні з них, які виражаються в політичному дискурсі, дослідимо у другому і третьому розділах кваліфікаційної роботи.

Номінативна функція для емоційно-експресивної лексики менш характерна, оскільки відношення між експресивним номінантом і номінатом принципово відрізняються від їхніх нейтральних відповідників. Якщо другі функціонують для того, щоб виділити й зафіксувати (назвати, позначити) певний клас предметів, ознак, дій, станів тощо, то експресивні – передусім виявляють і передають особливість, своєрідність, незвичайність, виразність, нерегулярність, специфічність або навіть аномальність.

Отже, емоційно-експресивна лексика вживається у всіх функціональних стилях літературної мови, проте найактивніше виявляє себе в художньому й політичному, в ораторському й розмовно-побутовому мовленні. Образність, емоційне забарвлення певних категорій слів є однією з основних умов впливу на співрозмовника. У такому контексті вона виконує свою основну функцію – **експресивну**, що досягається засобами різних мовних рівнів, а також використанням різних стилістичних прийомів і фігур, які ми схарактеризуємо у наступному параграфі.

Здатність передавати емоції та почуття людини – це основна функція мови. Так, дослідник В. Чабаненко стверджує, що експресивність у сучасній українській мові забезпечується:

1) мовноструктурними засобами (звуковим складом слова, семантикою, афіксами, частками, наголосом, інтонацією, порядком слів тощо);

2) різноманітними способами і прийомами стилістичної обробки мовних елементів (алітерацією, асонансом, розтягуванням звука, трансформацією усталеної форми, транспозицією граматичних категорій тощо);

3) застосуванням стилістичних фігур (акромонограми, ампліфікації, антитези, градації, еліпса, каламбуру, оксюморона, плеоназму, повтору);

4) використанням тропів (метафори, гіперболи, парафрази тощо) [73, с. 57].

Останнім часом мовознавці звертають увагу на експресивність одиниць мови. саме тому всі експресивні засоби прийнято класифікувати відповідно до рівнів мовної структури:

- 1) фонетичні;
- 2) лексико-семантичні;
- 3) фразеологічні;
- 4) словотвірні;
- 5) морфологічні;
- 6) синтаксичні.

На фонологічному рівні створення емотивності та експресивності досягається шляхом звукового відтворення. Тут основну роль відіграє відношення між звуками до складу слова та його значенням. Так, звук може викликати у свідомості мовців певне значення, заміщати собою предмет чи дію, стаючи їхнім символом. Наприклад, через подовження голосних відбувається акцентування на певній частині слова; зміну якості звуку – вплив на сприйняття тексту; повторення звуків (алітерацію, асонанс) – створення емоційної атмосфери; інтонацію, наголос чи темп – надання відтінків чи акцентів фразам і словам.

Ефективним є використання **засобів експресивної графіки** у письмовому мовленні – зокрема відзначаємо дефісацію, побуквенне чи поскладове розбиття слів на частини, що передають сильне збудження, протяжність мовлення тощо. До цих засобів відносимо ще анормативне вживання великої літери (зокрема у займенниках), ініціалів замість імен тощо.

Тож фонетичні засоби разом з іншими лінгвістичними засобами можуть створити унікальну емоційну атмосферу, підкреслити певні емоції і передати ідею.

Лексико-семантичний рівень створення емоційності та експресивності є найбагатшим через вибір слів та їх значення. Їх основу становлять емоційно забарвлені слова з позитивним, негативним чи нейтральним забарвленням та називають почуття, настрої, процеси. До цієї групи також належать слова, в яких оцінність виражається не лексично, а граматично, тобто суфіксами чи префіксами емоційної оцінки. Саме тому важливим є добір лексем, їхнє поєднання, загальна тональність викладу, образні засоби, авторська манера оповіді. До такого шару лексики С. Бибик зараховує діалектні слова, просторіччя, жаргонізми, сленг, суржик тощо [5, с. 61]. Б. Коваленко до емоційно-експресивної відносить розмовну, вульгарну, просторічну, лайливу лексику та вважає, що стилістично знижена лексика покликана зобразити невимушене, неофіційне спілкування для привернення уваги читача [30, с. 8].

С. Козак зазначає, що у мовленні і мові існує велика кількість засобів на позначення емоційного стану:

- одиниці, які не містять понятійної основи і виражають тільки емоцію та експресію (емоційні вигуки);
- одиниці, що виражають емоційний стан і поняття одночасно (лексеми з емоційним забарвленням – експресеми);
- одиниці, зі значенням оцінного елемента – на позначення людей за зовнішніми характеристиками, вчинками, частинами людського тіла та організму загалом;
- номінації на позначення опредмечення дій людини, назви споруд, будівель і приміщень, опредмечені назви людських ознак, абстракцій, багатьох ознак дії, неопредмечених станів й дії особистості [29, с. 17–90].

Проте загальноприйнятим в українській лінгвістиці є поділ на лексеми, що надають висловлюванню емоційного забарвлення та містять стилістично-оцінний відтінок:

- книжна піднесена лексика;
- поетизми;
- розмовно-просторічна лексика;
- обценна лексика;
- вульгаризми.

Окрім цього, посилює особливий емоційний вплив заміна слів синонімами чи стилістичними фігурами, що розкривають суть зображуваного явища, предмета і є засобами індивідуалізації персонажа, надають тексту чи вислову образної виразності та емоційності. Так, увиразненню емоцій і посиленню тональності сприяють художні означення; негативно чи позитивно конотовані лексичні одиниці формують епітетний ряд; важливими і ефективними засобами увиразнення мовлення є порівняння, метафори, метонімії, іронії, символи, перифрази, синекдохи тощо.

Емотивні значення варіативно відображаються в лексичній семантиці, виникаючи на різних мовних і мовленнєвих рівнях у вигляді спеціалізованих семантичних компонентів, притаманних цим рівням, та містять основну інформацію про емоції людини. Основною їхньою функцією, на думку В. Русанівського, є вираження певного емоційного стану мовця або його ставлення до навколишньої дійсності, що активізується за допомогою емоційно заряджених компонентів (емоціогенних маркерів) [54, с. 58]. За наявності у висловлюванні хоча б одного слова з емотивним значенням, воно беззаперечно стає емоційно-забарвленим, адже емоційна забарвленість ніби накладається на загальне значення слова [67, с. 46], надаючи йому необхідного емотивного заряду та певної оцінки.

Емотивний компонент є результатом відображення емоцій у процесі їхньої вербалізації та семантизації, який, на думку деяких лінгвістів [13], слугує для індивідуального вираження емоційної оцінки об'єктів світу. Основним структурним елементом емотивного компонента є сема емотивності або

Л. Березовська-Савчук [3] вважає емотивним таке значення, у семній структурі якого міститься сема емотивності певного рангу, тобто значення, у якому представлені (виражені чи позначені) емотивні смисли. Тобто обов'язковою умовою функціонування емотивного значення є наявність у ньому семи емотивності, а звідси – чітко вираженого емотивного змісту.

Отже, емотивність є динамічною категорією. Вона формується на передконцептуальному рівні тексту, набуваючи відтінків у процесі формування текстосвіту. Емотивність може бути представлена на вербальному та невербальному рівні тексту: вона може бути прихованою, імплікованою, фрагментарно висвітленою або висвітленою повною мірою, передавати усі нюанси внутрішнього відчуття суб'єкта мовлення.

На словотвірному рівні емотивний стан може передаватися за допомогою морфем, наприклад, суфіксів пестливості чи згрубілості. До пестливих емотивних суфіксів належать *-еньк-*, *-есеньк-*, *-ісіньк-*, *-юсіньк-*.

Зазвичай за допомогою таких суфіксів передають емоції радості, щастя, позитивного емоційного стану. Негативний заряд слова створюється шляхом використання суфіксів згрубілості: *-езн-, -ищ-*.

Емотивна характеристика може виражатися також і за допомогою засобів **фразеології**. Адже основною ознакою фразеологізмів є наявність особливого, експресивного, цілісного фразеологічного значення, яке має специфічні особливості, що відрізняють його від лексичного і дають змогу виокремитись у самостійне поняття, що розкриває сутність фразеологічної системи. На відміну від лексичного значення, фразеологічне пов'язане з позначеними предметами не прямо, а опосередковано, тобто значення більшої частини фразеологізмів генетично похідне. Тож фразеологізми вживають не для називання явищ і понять, а для вираження емоційної оцінки предметів, явищ, подій, які вже названі у мові. Якщо в лексиці можна спостерігати не тільки емоційну, а й раціональну оцінку, то у фразеології оцінка завжди емоційна [33].

Окрім цього, науковці сходяться на думці, що для підсилення лексичного виявлення експресії, потрібна підтримка на **синтаксичному рівні**. Так, її створюють так звані «розірвані» синтаксичні конструкції (синтаксична деструкція – парцеляція або приєднання), звертання, вставні і вставлені конструкції, речення з повторами, риторичні конструкції. Зараз парцеляція вже вважається комунікативно-синтаксичним явищем, що виникає в усному мовленні, є нормою літературної мови і поширюється в різних стилях. Унаслідок членування синтаксично залежні частини стають самостійними. Проте ця самостійність є відносною, оскільки зміст стає зрозумілим лише тоді, коли його розглядати разом із базовою структурою речення – тією частиною, від якої він відокремлюється. Таке виділення важливе в тих випадках, коли потрібно щось складне підкреслити і показати у більш простій формі. Саме так виявляється виокремлення, загадковості та акцентування.

Звертання мають характер акцентування і вживаються для привертання уваги. Вставні конструкції та слова є важливим засобом створення

експресивності вислову. Односкладні та неповні речення створюють алюзію не завершеної текстової думки. Риторичні вигуки містять особливу експресію, посилюючи напруженість мови. Часто їх підсилює гіперболізація.

Отже, засоби експресивізації мовлення на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному) сприяють увиразненню, фокусуванню уваги на комунікативно важливих змістових одиницях мовлення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проблемі вивчення емоційності та експресивності лінгвісти приділяли чимало уваги, досліджуючи її з різних боків. Проте наразі і досі немає однастайності: одні розглядають їх як тотожні, інші вказують на родо-видові відносини, треті – роз'єднують їх. У роботі досліджено групи емоційно-експресивної лексики з токи зору різних науковців та визначено загальноприйнятий її поділ. Окрім цього, визначаємо поняття емоційно-експресивної лексики як широке, що виражає змістовий, модальний та емоційний елементи повідомлення і впливає на слухачів за допомогою засобів вираження, які простежимо у другому розділі кваліфікаційної роботи. А експресивність та емоційність – роз'єднуємо і зазначаємо, що експресивність – це лінгвостилістичне явище, ширше за емоційність. А емоційність – це найважливіша складова експресивності. Тобто емоційною є така категорія слів, яка містить об'єктивне і суб'єктивне значення – ставлення того, хто говорить, до висловленого. А вже для вираження будь-яких емоцій людині потрібна експресія (сила, виразність), яка супроводжує прояви почуттів.

В роботі ми зібрали основні визначення вчених та проаналізували їх родо-видові зв'язки, функції та класифікації.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ
ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ
(НА ПРИКЛАДІ ПОВІДОМЛЕНЬ У ТЕЛЕГРАМ)

**2.1. Особливості еспресивізації українського політичного дискурсу
на лексичному рівні (на матеріалах повідомлень у телеграмі)**

Зараз мова використовується не тільки як інструмент формування і вираження думки, але і як спосіб її приховування. В умовах зростаючої ролі політики і переговорного процесу в світі дедалі міцнішим стає усвідомлення того факту, що політичний дискурс – проблема не тільки політична, а й не в меншій мірі лінгвістична й культурна.

Однією з головних особливостей мовлення політичного дискурсу є принципова неоднорідність стилістичних засобів; використання спеціальної термінології та емоційно забарвленої лексики, поєднання стандартних та експресивних засобів мови. Передусім акцентуємо на широкому вживанні опозицій «друг/ворог», «свій/чужий», «ми/вони» та їх похідних у різних стилях, що несуть онтологічні уявлення щодо бінарної структури світу. Таке мовлення охоплює широкий спектр лексичного матеріалу й може поєднувати в одному тексті як художню мову, так і мову наукового стилю. Часто використовуються слова розмовної лексики, які надають сказаному особливого відтінку експресивності. У матеріали ЗМІ проникла велика кількість неологізмів та слів, які до цього вживалися лише у військовій лексиці (військовому сленгу), і стали загальноживаними і відомими для всіх. Такі зміни складу мови свідчать про соціально-політичні чинники (зокрема на вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, яке переросло в російсько-українську війну).

Для аналізу та порівняння експресивізації мовлення на початку війни та зараз обрали телеграм-канали Times of Ukraine, Zelenskiy | Official, Київ ІНФО | Новини Україна, UKR INFORM Новини Україна, Київ | Times. Окрім цього, самостійно на початку війни провели опитування 20 людей щодо емоційної

складової та для порівняння звернулися до свіжих офіційних статистичних даних з Київ Цифровий.

Так, ми розробили коротку форму на 5 запитань (*додаток 1*) та виявили таке:

1) серед емоцій на початку війни переважали розгубленість, страх та паніка (*діаграма 1*);

2) 100% людей, які взяли участь в опитуванні, довіряли і читали лише телеграм-канали (*діаграма 2*) через те, що про події писали в реальному часі, оперативно, об'єктивно та без зайвих емоцій;

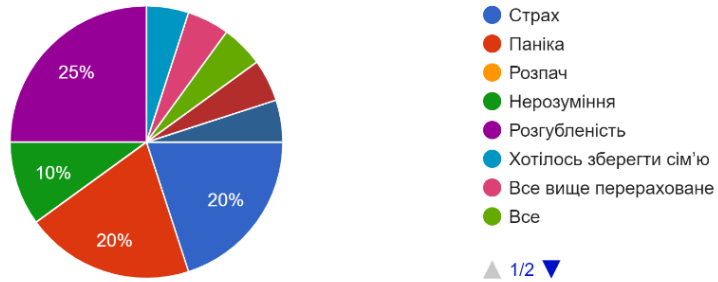
3) серед важливих персон найбільше імпонував Володимир Зеленський та Олександр Поворознюк (*діаграма 3*);

4) найбільше заспокоював – Володимир Зеленський (*діаграма 4*).

Діаграма 1

Пригадайте, будь ласка, ваші емоції в перші дні повномасштабного вторгнення і оберіть найбільш відповідну:

20 відповідей

Діаграма 2

Підкажіть, будь ласка, якому ЗМІ ви найбільше довіряли в плані інформування:

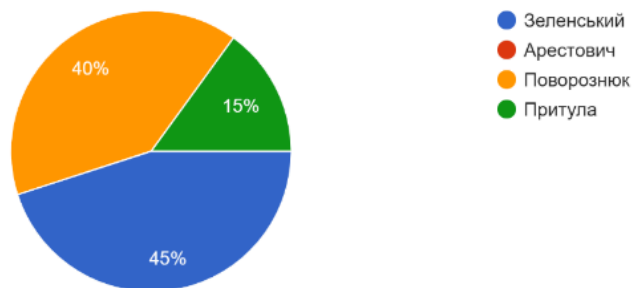
20 відповідей

Діаграма 3

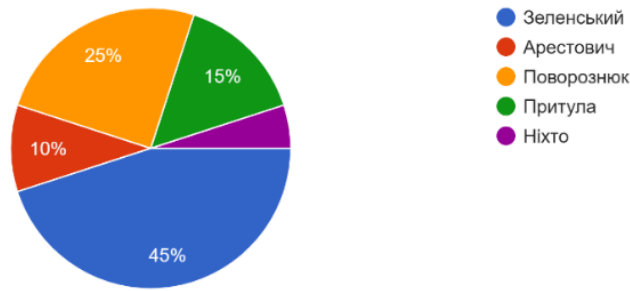
Хто із перерахованих персон вам найбільше імпонував?

20 відповідей

Діаграма 4

Хто із перерахованих персон вас найбільше заспокоював?
20 відповідей

Проаналізувавши відповіді опитаних, найбільше довіряли президентові, оскільки він залишився на своєму місці, вірили його впевненій манері говорити, чітко підібраним словам і наближенні мовлення до простих людей (всі могли його зрозуміти, без домислів та зайвих емоцій). Трохи менше – Олександрю Поворознюку, оскільки він своїм мовленням розслабляв, смішив та закликав до дії; та Олексію Арестовичу – через його манеру спокійно і водночас впевнено говорити (на той час цього дуже не вистачало всім). З часом ситуація змінилася в бік родичів, друзів та близьких.

У 2025 році відбулося офіційне опитування киян щодо їхнього ментального здоров'я, що дало змогу оцінити, чи змінився стан людей та якими способами вони зміцнюють свою стресостійкість. В опитуванні взяли участь 81890 опитаних і воно складалося з 4 запитань (додаток 2).

Так, проаналізувавши ці дані, отримали такі відповіді:

1) простежуємо високу тривожність, хронічну втому та виснаження українців, переважають апатичність та депресивність (діаграма 5).

2) серед джерел, до яких зверталися за підтримкою, переважають друзі та близькі (майже 50%) (діаграма 6);

3) допомагали покращити емоційний стан найчастіше спілкування з рідними (діаграма 7);

4) зміцнювали стресостійкість баланс роботи та відпочинку (практично 30%), оточення (близько 25%) та фізична активність (близько 20%) (діаграма 8)

Діаграма 5

Діаграма 6

Діаграма 7

Діаграма 8

Таким чином, простежуємо зміщення вектора довіри від перших персон країни до друзів, родичів, близьких. Проте спектр емоцій та переживань залишається стабільним, як і канали підтримки та допомоги.

2.2. Використання мовних жартів та елементів заспокоєння як засіб експресивізації мовлення

У цьому параграфі детально розглянемо особливості експресивізації повідомлень телеграм-каналів Times of Ukraine, Zelenskiy | Official, Київ ІНФО |

Новини Україна, UKR INFORM Новини Україна, Київ | Times на лексико-семантичному рівні.

Звертаємо увагу, що, на думку О. Почапської-Красуцької, до власне мовних (лексичних) і стилістичних особливостей мовлення сучасних засобів масової інформації належать:

- «1) високий ступінь стандартизації засобів, що використовуються;
- 2) експресивність мови як спосіб привертання уваги читача, вираження ставлення до інформації;
- 3) широке використання образної фразеології (як літературної, так і розмовної, просторічної), зокрема «деформованих ідіом», гри слів, каламбурів, прислів'їв і приказок (часто також у «деформованому вигляді»);
- 4) насиченість найрізноманітнішими реаліями (суспільного, політичного і культурного життя), алюзіями і цитатами;
- 5) звернення до розмовної, низької, сленгової і ненормативної лексики з метою висловлювання певного ставлення автора матеріалу, створення певного образу і стилістичного ефекту» [50].

Об'єднуючи близькі за експресією слова в лексичні групи, виокремлюємо:

1) слова, що виражають позитивну оцінку (на той час це була саме позитивна оцінка) понять: *«два-три тижні»*;

2) слова, що виражають негативну оцінку: *«великої ганебної війни»*, *«країна-терорист»*, *«12 загиблих»*, *«складна ситуація»*, *«паніка»*, *«важкі неприємні люди»*.

Серед позитивно-оцінних виокремлюють конструкції урочисті (*«переможемо!»*, *«вистоймо!»*, *«подолаємо!»*), риторичні (*«як довго відновлювати все це?»* (3), *«чи довго триватиме війна?»* (5)), схвальні (*«глобальні зміни»* (5)); серед негативно-оцінних, або пейоративних, – такі експресивні відтінки як іронічні (*«рухаймося далі, бо інакше можна збожеволіти»* (1)), несхвальні (*«ці злочини не мають терміну давності»* (3)), зневажливі (*«без цензури»* (1)), принизливі, вульгарні. Характер забарвлення може видозмінюватися залежно від контексту, ситуації.

За нашими дослідженнями, до експресивних засобів мовлення телеграм-каналів належить книжна лексика, неологізми, іншомовні вкраплення, скорочення і аббревіатури, розмовна і емоційно забарвлена лексика, просторіччя, діалектна лексика, образні фразеологізми, тропи і фігури тощо. Будь-який новинний медіатекст, якщо він має емоційно-оцінні конотації або набуває рис,

характерних для мови масового, усередненого читача, є експресивним. Емоційно-експресивне забарвлення слів яскраво представлені при зіставленні синонімів стилістично-нейтральних, високих і знижених.

Загальним явищем для сучасного мовлення політичного дискурсу стало **зближення з розмовною мовою** і, відповідно, вживання стилістично знижених одиниць – жаргонізмів, діалектизмів просторіч: *договорняк* («це просте співпадіння чи договорняк» (5), «як би не важко, а договорняка не буде» (3), «...шо війна це не договорняк...» (5) тощо); *лох, терпіло* («руськіє – нація лохів і терпіл» (5)); *стукач* («до місії стукач залучив дружину, з якою разом працював на місцевому оборонному заводі та ще двох знайомих» (2)); *кіпіш* («я за будь-який кіпіш проти влади на болотах» (2)); *хохма* («ото буде хохма, якщо пригожин вийде з другого літака» (5)); *зашквар* («новий зашквар від Ілона Маска» (3)); *малява* («пуйло орбану маляву відправив, щоб ніхто не підслухав» (2)); *кришувати* («...міщеву корупцію, яку кришує відповідальний департамент...» (4)); *туфта* («підвищена небезпека – туфта повна» (2)); *лузер* («...лузер дмитрій мідведєв...» (5)) тощо.

Як бачимо, за допомогою розмовно-побутової лексики журналісти та політики забарвлюють свій текст чи мовлення певними настроями,

зближуються з аудиторією. Чимало сучасних медіа вживають нелітературну лексику, а іноді й вульгарну, щоб якнайточніше передати зміст події чи акцентувати увагу на потрібному місці. Адже вживання просторіччя, що тяжіє до спрощення мови, підкреслює потрібний колорит та подієвий фон, переносить аудиторію до безпосереднього кола подій. Незважаючи на об'єктивність подачі інформації, в українських новинах спостерігається великий обсяг емоційно-експресивної, оцінної лексики, що є характерною рисою сучасного медіадискурсу.

Окрім цього, відзначаємо використання емоційно-забарвлених прикметників, прислівників, щоб максимально підсилити емоції читача під час ознайомлення із запропонованим матеріалом: *«Навіть самі військові використовують класний гострий воєнний гумор»* (4), *«цинічно руйнує міста»* (4), *«сильний дух»* (1), *«супернебезпечно»*, *«чудово відомо»* (1); *«Наші військові відверто нереальні, просто найкращі»* (4 *«Було благодійно неперевершено»*) (4).

Проаналізувавши мовлення телеграм-каналів, можна виділити такі групи емоційно-експресивних слів:

1) слова, які називають емоції та почуття або інформують про «стан душі»: «*Природа **плаче**, починає потроху змивати оцю **печаль***» (4); «*Люди позбуваються зайвого, для того щоб жити **спокійно**, й інші люди захищали їхній **спокій***» (1); «*Трагедія, яка сталася...*» (1); «***Біль, розпач** – почуття, якими живуть останнім часом українці*» (4).

2) слова, які за певних умов, індивідуальних внутрішніх станах можуть викликати певні емоції та почуття, але не виражають та не передають їх: «*Це вже стало генетичним кодом українців – постійно **жартувати**, приймати все з **жартами**, мемами, тому що те, це дозволяє людям **позитивно налаштуватися** на кожен день і, найголовніше, позитивно налаштовує людей на боротьбу, на те, що ми переможемо*» (4).

Часто для передачі реальної картини подій адресатові створення емоційного враження про ці події, здійснення сильної дії на аудиторію і для підкреслення важливості вислову використовуються експресивно-забарвлені слова, а саме:

- іменники абстрактної семантики (біль, надія, страх, зневага, сум, жах, позитив): «*У нас тихо. Але **дуже важко***» (3), «*Це був **просто жах***» (4), «*Це був*

жах: *купа людей, діти, тварини, люди похилого віку, душно, страшно, величезна напруга»* (3), *«Нам добре в Гостомелі було»* (5);

- інтенсифікатори (*дуже, надзвичайно, неймовірно, слова із префіксами най-*): *«Зареєстровано трохи більше на 6000-8000 шлюбів, ніж було перед війною»* (5), *«Надзвичайно приємно бачити щасливі усміхнені обличчя»* (3);

- прикметники, що є експресивно-забарвленими (*дуже важливий, гарний, чудовий, сильний, незламний, стійкий*): *«Ми сильні, бо ми незламні»* (3); *«Щоб ви поганого нічого про нас не подумали»* (3); *«Це не той Харків. Це розбомблені будинки, два заводи біля мого району, обгорілі будівлі»* (3).

Варто зазначити, що мовна практика медіа має вагому роль у поширенні нових виражальних засобів, функційного перегрупування лексики, закріплення нових мовних норм. Так, з перших днів війни і до сьогодні набуло популярності написання власних назв з малої літери – *рф, росія*. Також активно ввійшли в обіг **дисфемізми** (дисфемізм – це засіб художньої виразності, що полягає у викличній грубості, вульгарності; протилежність евфемізму вживання більш грубих слів, висловів замість емоційно і стилістично нейтральних [59] на позначення агресора: *росія, рф, московія, ерефія, мордор, расея, раша, рашка, за поребриком, йоксель-моксель, кацапія, кацапетівка, кацапстан, кацапурія,*

моксель, мокша, мокшандія, мордор, оркостан, рашленд, рашляндія, рабсія, оркостан, мордорляндія, мордорленд, расея, роїсія, швабростан, недоїмперія: «Недоїмперія закінчує своє існування» (2), «Увага! Працює московське ТЦК. Жартуємо, просто у столиці мордору пішов масовий вилов гарматного м'яса на заміну 200-м, 300-м русакам» (2); «Рабсія кончена недонація» (4); «Рашку більше доби кошмарять добрі дрони» (4); «Такий собі кримський боров, що топить за ерефію» (2) тощо. У кожному слові та виразі на позначення ворога простежуються текстові асоціати терор, агресія, розстріл, людожерність, напад, пекло, могила і все, що з ними пов'язано.

Серед них визначимо метаофрично-оцінну назву **мордор**, що апелює до тексту «Володаря перснів» і «чорної крани».

Окрім цього – вживання порівняння на позначення назви населення – тут акцентуємо на аксіологемі ганьба, що актуально до назви країни-агресора та її конкретизаторів – *мордоряни, московити, орки, рашисти, москалі, русня, кацати, свинособаки, пітухи, кислобздії* тощо. Так, серед них визначаємо оцінні назви з пейоративними та інвективними кореферентами (*окупанти, бандити, кати, агресори, фашисти, зайди, руззкі, руЗкі18 зольдатен, чмоні, мобіки,*

ЧМОбіки), а також метафоричними номінаціями (*орки, орда, рашистська навала, руська отара, кремлівська банда, упирі*).

Розглянемо кілька з них:

Кацан – походить від татарського «кас сап» і означає живодер, м'ясник, лютий чоловік: «Червоним відмічено області, де **кацани** вважають загрозу добрих дронів для так званих областей рф» (4); «Попередньо, удар нанесено по готелю, де базувалися **кацани**» (2) тощо.

Рашисти – утворене за аналогією від «нацисти»: *Засоби вже доставили нашим захисникам на фронт. І хлопці обіцяють – **рашисти** будуть горіти ще яскравіше!* (1); *У Єгипті пфшов на дно батискаф «Сіндбад» з 45 **рашистами** на борту: 6 з них стали кормом для риб, а от 39 травмувалися* (4); Це слово активно використовують поряд з «ваньки», «русня», «орки», «фашисти»: *Поки російські **ваньки** будуть горіти на Харківщині, чеченські вівцелюби дуже добре себе почувують в тилу* (2); **Орки** використовують тактику випаленої землі... (2); *Кляті **орки** захопили наш Херсон* (2); *Російські **фашисти** продовжують терор проти мирного населення* (4). Так, орки походять від героїв роману-трилогії «Володар перснів» у жанрі «фентезі» англійського

письменника Джона Толкіна. Це міфічні потвори-ординці, варвари зі звіриними рисами, що дуже схоже із сьогоднішнім.

Свинособаки – це збірне поняття негативних рис від двох тварин. Собаками в народній творчості називали брехливих людей, а свинями – замазур. А оскільки рашисти постійно створюють фейки, не говорять правду і тд., то назва «свинособаки» цілком є результатом асоціацій. Наприклад: «СБУ та ОГП домоглися арешту **свинособаки...**» (2); «Попри постійні загрози з боку **свинособак**, область стає дедалі більш захищеною» (2).

Пітухи – назва використовується як метафора або коментар до зовнішнього вигляду орків (пишність у вбранні) або ж а у значенні, пов'язаному з перемогою чи світанком, якщо військові РФ зображуються як переможені чи приречені. Наприклад: «мертвої земельки кожному **пітуху**» (2), «зоренад з палаючих раєйських **петухов**» (4), «**пітухи** кукарекають, щоб били по Банковій» (2) тощо.

Кисlobздії – походить від застарілого просторічного прізвиська росіян, де перша частина – натяк на їхнє «щі», а друга частина – походить від бздіти – випускати газу: «**Кисlobздії** двома колонами вирушили в бік свого кордону, додому **ріб'ята!**» (4).

Президента РФ і їхніх головнокомандувачів часто порівнюють із чортом чи антихристом (тут простежуємо чітке порівняння з малюнком сатани на фресці «Страшний суд» Віталє да Болонья із XIV ст.). Окрім цього часто їхні імена пишуться з малої літери, як і прізвища будь-кого із їхньої правлячої верхівки: *«ответные удары РФ по территории Украины естественны, преступник должен быть наказан» - лавров»* (4); *«По Україні очікується сильний удар: це буде помста **путіна** за аеродроми»* (4).

Найбільший пласт, основу повідомлень телеграм-каналів становлять **неологізми** на позначення нових реалій чи понять, людей і їхніх досягнень, які переростають в метафори чи метонімію, з негативно-комічною, презирливою конотацією, що наділяють мовлення потужними оцінними зображально-виражальними потенціями й експресією на позначення ворога та **жаргонізми** (військово-професійний жаргон – соціолект, який функціонує в рамках корпоративної культури військовиків й обслуговує неформальне професійне спілкування військовослужбовців. Використовується для економії мовних засобів. Між ними частково стираються межі.

Так, визначаємо:

1) нові слова, які стали зрозумілими для всіх: *Зараз триває активна підготовка й розглядається варіант **бліцкригу** — блискавичної окупації населених пунктів на умовному кордоні* (1); *«Рашисти будували окопи прямо в **Рудому лісі** – найзабрудненішому в усій Зоні відчуження»* (1);

2) слова на позначення одягу, який носять українські військові – *пiксель, мультик, термуха, мультикам, цифра* (*«Бог носить **пiксель**»* (2), *«**Пiксель** виготовлений з врахуванням жіночих антропометричних параметрів»* (3);

3) слова на позначення взуття військових: *педалі* – це військове взуття (*«Крутіть **педалі!** Слава ЗСУ!»* (4));

4) слова на позначення зброї та спецобладнання – *калашмат, покемон, шайтан-труба, весло, птiчки, очі, ночніки, муха, черепаха, нора, підсніжник, карандаш, бега* тощо (*«**шайтан-труба** працює»* (4); *«нам потрібні **очі!**»* (4));

5) слова на позначення їжі – *ніштяки, мамалига, тушняк* (*Відправляю **ніштяки** по різних напрямках фронту»* (4);

6) слова на позначення психологічного стану, суперечок та емоцій з різними конотаціями: *аналоговнет* – щось, вигадане з рф; *бандеромобіль* – бойовий автомобіль ЗСУ; *дебахнуло* (*дебахнулько*) – людина, яка через свій

інтерес чи стурбованість може спричинити багато шкоди; *термоточка* – пожежа в росії («Їх **аналоговнєт** трансформер-літак» (Київ | Times); «Відзначились і контррозвідники СБУ, які за тиждень ювелірно знищили 2 танки **аналоговнєт** Т-90...» (2));

7) слова на позначення знищення ворогів: *байрактарити, енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити*: «Добре **хаймарсять** наші рідненькі!» (2);

8) слова на позначення бойових втрат ворога: *задвухсотити, затрьохсотити, присвітити*: «В мережі з'явилося фото стрілків, які **задвухсотили** більше 40 масквічєй» (4);

9) слова на позначення волонтерів і їх вправності: *наволонтерити*: «**Наволонтерили** на 20 пікапів» (4);

10) слова на позначення антиросійських важливих дій: *базувати*. Від нього похідні – *відкобзонити, відчорнобаїти, шойгувати, макронити*: «Треба їх і тут **відкобзонити**» (4).

Так, як бачимо, у мові телеграм-каналів свідомо використовуються для досягнення комунікативної мети. Це свідчать про інтелектуальну дотепність нашого народу, уміння тримати стрій, настрої, дух і волю, а ще – емоційну

нестабільність, коли бракує слів, щоб висловити те, чого вартий «братній народ», тому за допомогою нових понять експлікують ті номінації, які викликають найбільше обурення, експресію, сильні емоції на позначення ворога.

Ще однією експресивною лексичною особливістю в українських новинах є **інтернаціоналізми і запозичення**: часто вживаються слова з іншомовними частинами міні-, мікро-, інфра- тощо: *«пошкоджена інфраструктура», «розлетілося на мікрочастини», «розвиток макроекономіку», «під час блек-ауту».*

Аналізуючи мовлення телеграм-каналів, виявлено використання **фразеологічних одиниць** для підвищення експресивності висловлювання: *«Чим менше знають, тим більше отримують по зубах» (4); «Добряче отримали поза вуха від нашої військових» (4); «Застосовують практику вижженої землі» (4); «Око за око, зуб за зуб... Русня - не люди, вони виростуть і прийдуть вбивати наших дітей» (4); «Через свій статус, він не міг висвітлювати багатьох речей, але тепер може розповісти правду, яка коле очі» (1); Орки такого бояться, як чорт ладана (1); «Ми готуємося до війни, я про це говорю відверто. «Хочеш миру: готуйся до війни», не я це придумав, — Лукашенко» (4); «Бог сотворив цапа, а чорт кацапа» (1); «Будуть тихіше води, ніжче трави. Мразі свинорилі лаптеногі» (4); «Компанія планує всидіти на двох стільцях: і продовжує працювати на ворога» (1); «Коли залишився в Україні ризики великі, або пан або пропав» (1). Завдяки використанню таких*

паремій, крилатих висловів з вульгаризмами образ ворога зображено більш експресивно, переконує та привертає увагу читачів.

Одним із яскравих способів експресивізації мовлення є використання мовних кліше: *«Відповідно до повідомлення Офісу Президента...»* (4); *«Згідно з постановою...»* (4); *«Одним словом, усе в нашому уроці історії»* (1); *«Як на мене, усе дуже просто...»* (1).

Для україномовного новинного дискурсу характерною є **вказівка на джерело цитування**, для чого використовують вставні слова: *«Ну ще від сьогодні запрацював тимчасово насипний Романківський міст в Ірпені. Про це повідомив Голова Офісу Президента Андрій Єрмак»* (4); *«Голова Укравтодору Олександр Кубраков пообіцяв, що вже за тиждень буде відкритий маршрут Київ – Житомир»* (4).

Отже, мовлення українських новин (на прикладі повідомлень телеграм-каналів) має чотири комунікативні завдання: інформаційне, освітнє, емоційно-оцінне і залучення уваги (впливу).

Емоційне забарвлення може різнитися в різних умовах комунікації. Воно може бути пафосним, урочистим, піднесеним, або ж зниженим і фамільярним. Як приклад урочистого піднесення можна розглянути речення у якому використовуються емоційно підсилені слова: *«Дихати з нашими військовими одним повітрям – це вже величезна честь»* (3); *«Пишаюся містом Сумами»* (3); *«Патріотично налаштовані люди, які захищають країну за будь-яку ціну»* (4); *«Віримо в перемогу!»* (4).

Експресивно-стилістичне забарвлення може різнитися за відтінками.

Оцінне забарвлення може бути меліоративним (семантично позитивним) і пейоративним (семантично негативним). Так, наприклад, слова, що мають знижене забарвлення використовуються у контекстах із відтінком іронії, зневаги чи осуду відповідно [15, с. 260]: *«Експерт-хімік сказав, що можна премію Дарвіна віддати російським військовим, які окопувалися в Рудому лісі біля Чорнобильської АЕС»* (4); *«Коли заходила нова порція російських військових...»* (4); *«начальник духовної семінарії принижував честь і гідність українців», «знищують усе за собою»* (4).

За допомогою лексичного повтору можна виділити в мовленні важливу в смисловому плані групу слів. Лексичному повтору притаманна функція наростання. Повторення слів сприяє більшій силі висловлювання, наростанню напруженості новини: *«Ми боронимо нашу територію, боронимо нашу незалежність»* (3), *«Ми захоплені нашими військовими, увесь світ захоплений ними»* (3); *«Ми віримо в Збройні сили України, ми віримо в нашу перемогу, віримо і переможемо»* (3).

Часто трапляються в телеграм-каналах *каламбури (словесна гра)* – багатозначність слова або омонімії, смішне обігрування слів та словосполучень. Каламбур ґрунтується на комічному обіграванні звукової подібності різних за семантикою слів або словосполучень. Так, на початку війни типовим каламбурним було мовлення Олександра Поворожнюка, яке насправді, за даними нашого дослідження, сприяли заспокоєнню та додавало сил (дослідження див. у додатку):

- *«горіла хата, гори й сарай» (4);*
- *«розказувать по чьом руберойд в Одесі» (4);*
- *«москаль не бійся ада, а бійся хлопців з Кіровограда» (4).*

З метою реалізації прийому мовної гри у більшості з них (зокрема у мовленні Поворознюка) використовуються рими, що спрямовані на оптимальний рецептивний ефект адресата. Такий прийом забезпечує швидке запам'ятовування фраз та повну концентрацію на них.

Також варто звернути увагу на мовлення мера Києва Віталія Кличка (в усі часи), який і в мирний час було показовим в каламбурах:

- *«в найближчі часи ми зможемо з'ясувати час» (4);*
- *«у найближчі часи зараз ми приступаємо...» (4);*
- *«в передмісті міста Києва» (4).*

З метою реалізації прийому мовної гри у більшості з них (зокрема у мовленні Олександра Поворознюка) використовуються рими, що спрямовані на оптимальний рецептивний ефект адресата. Такий прийом забезпечує швидке запам'ятовування фраз та повну концентрацію на них.

Вживання емоційно забарвлених одиниць сприяє реалізації комунікативної функції мови. Такі фрази максимально наближені до розмовного стилю завдяки вживанню емоційно-експресивної лексики: просторічних слів, специфічних фразеологізмів, скорочених слів, фольклоризмів, вигуків, діалектизмів, сленгу.

Тексти з різноманітними тропами, стилістичними фігурами, сленгом і жаргоном, які нерідко вставляють у сюжети:

- *«ми будем балакать про войну чи про урожай?» (4);*
- *«я часто їздив туди на передок, через неділю ми б були на Уралі» (4);*
- *«колгосп був взагалі не при ділах. До нього ще було далеко» (4);*
- *«Я ще таких наглих людей не зустрічала у своїй жизні» (4);*

- «Я "отходю", "отходю", хотів тікати, але перечепився через пляшки і як по замовленню одна з них падає мені на плече» (4) (Олександр Поворознюк).

- «з рекомендаціями військових» (4);

- «розуміємо, що вісна» (4);

- «це стосується рیمонтів» (4) (Віталій Кличко).

Такі фрагменти мовлення можна віднести саме до справжніх українських тенденцій, бо вони мають на меті шокувати глядача, активізувати його, часом – насмішити, але здебільшого – показати правду та реалії емоцій. Ці конструкції створюють ефект схожості героїв до простих людей, що формує вищий рівень довіри. У зв'язку з цим у глядача виникає позитивна чи негативна оцінка прочитаного.

Отже, використання лексем на позначення гумору створює емоційно-експресивний потенціал усієї інформації, спрямованої до глядача і, як правило, на позитивні емоції, тому такі конструкції є досить важливими у створенні емоційно-експресивного потенціалу політичного дискурсу (на прикладі телеграм-повідомлень).

Таким чином, мовлення телеграм-каналів під час війни насичене лексичними та засобами експресивізації, які досліджено в цьому розділі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Мовленню новин притаманні певні ознаки, що вирізняють його серед інших жанрів. До характерних рис, як відомо, належить соціальна оцінність, комунікативна загальнозначущість, загальнодоступність, безпосереднє вираження авторського «я». Добір мовних засобів здійснюється насамперед з погляду їх оцінних якостей і можливостей, здатності ефективно впливати на читача, оскільки в публіцистичному стилі переконання є однією з основних функцій. Реалізація домінантного завдання засобів масової інформації –

формування суспільної думки – неможлива без дієвого, емоційного, виразного, експресивного слова, здатного реально й точно змалювати картину подій, вплинути на свідомість і думки читача, змусити його до рішучих дій, переконати в правильності тієї чи іншої позиції. З огляду на це промовистим, яскравим показником мовленнєвої вправності є вміле поєднання експресії та стандарту.

Типовими джерелами експресії в мовленні досліджуваних телеграм-каналів є рефлексія розмовності, широке звертання до іншомовної лексики, актуалізація загальномовних одиниць, метафоризація.

Однією з визначальних ознак мови сучасного медіапростору є залучення до активного вжитку емоційної лексики, практично нерегульоване входження у загальномовну практику жаргонізмів, просторічних слів, вульгаризмів.

Під час аналізу повідомлень телеграм-каналів було виявлено емоційно-експресивні засоби, які ми дослідили на лексико-семантичному рівні. Використання такої лексики тісно пов'язане з виконанням функції впливу – намагаючись тим самим викликати у читача відповідний емоційний відгук, який далі може вплинути на формування думки читача щодо описуваної тематики.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ У МОВЛЕННІ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛІВ

3.1 . Поняття обсценної лексики в лінгвістиці

Обсценна лексика – це лінгвістичний феномен, властивий всім мовам. Однак протягом тривалого часу вчені не розглядали його як об'єкт філологічних

досліджень. Незважаючи на посилену увагу дослідників до цього феномену, досі немає єдиного визначення поняття, підходу до генезису та класифікації.

В українській філологічній науці важливими залишаються питання про співвідношення термінів «нецензурна», «інвективна», «лайлива» лексика, а також «арго, жаргон, просторіччя, вульгаризми» поряд із обценними словами.

За останні кілька років посилилась увага до конфліктних аспектів мови, особливо, до використання обценної лексики в соціальній комунікації. Так, у монографії «Арго, жаргон, сленг» Л. Ставицька, акцентує увагу на «невротичних пуристичних тенденціях» [60, монографія, с. 11] в українському суспільстві. Так, широкий загаль відверто виявляє інтерес до нестандартного мовлення. Ми не є прихильниками поширення нестандартної лексики, однак важливо зрозуміти, що мову «не можна зліпити за власним бажанням, вона живий механізм, що дуже тонко відчуває зміни у нашій свідомості, сприйнятті світу та загальній культурній орієнтації» [58, с. 22].

Відповідна лексика в останній час із розряду «неприйнятної», «недозволеної», «вульгарної», «нелітературної» стала звичною нормою для всіх. У своїх працях Л. Ставицька пропонує не лише якісне, а й певною мірою кількісне розрізнення понять *арго* – *жаргон* – *сленг* (відповідно закрита, напіввідкрита й відкрита підсистема, різна міра професіоналізації, що спадає в ряді від арго до сленгу) та ін.

Розглянемо їх більш детально.

На думку Л. Ставицької, поняття *арго* в мовознавстві є досить розмитим і дифузним. На її думку, це «закрита лексична підсистема спеціальних номінацій, які обслуговують вузькі соціально-групові інтереси, частіше за все професійні. Арготизми – раціональні номінації, які використовують у практичних інтересах професії, ремесла, справи. У проекції на сучасні соціолекти арготизмами можна вважати ті елементи професійних, студентських, армійських субмов, що є невідомими для непосвячених» [60, с. 30]. У Сучасній українській літературній мові за ред. І. Білодіда зазначено: «різновидом жаргону

є арго. Арго – це умовна говірка якої-небудь соціальної групи з певним набором слів, незрозумілих для сторонніх» [62, с. 207]. О. Горбач додає: «Арго – це одна зі спеціальних мов, яку вживають поміж собою тільки члени окремих соціально-професійних груп в особливих умовах» [16, с. 524].

Жаргонізмами (від фран. *jargon* – базікання) П. Дудик називає специфічні слова чи вирази, які характерні для певної соціальної чи професійної групи людей [21, с. 356]. Вони зазвичай мають негативно-знижувальний характер і сприймається як знак негативного забарвлення.

У Словнику іншомовних слів за редакцією Л. Пустовіт визначено, що *жаргон* – це «мова певної соціальної чи професійної групи, що є відгалуженням загальнонародної і відрізняється від неї набором специфічних слів та висловів, які відображають спеціальні потреби та смаки цієї групи і включаються в жаргон, щоб зробити його незрозумілим для інших; спотворена, вульгарна, неправильна мова» [57]; *сленг* – це «жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають певного емоційно-експресивного забарвлення» [там само]; *арго* – це «спеціальний умовний жаргон вузької соціальної групи, набір незрозумілих для сторонніх людей слів і висловів, який вживається з метою ізолювання від інших» [там само].

У Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів за редакцією С. Єрмоленка ці терміни трактуються так: жаргон визначено як соціальний діалект, «яким користуються мовці, об'єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією. Відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, існує не окремо, а на основі певної мови» [23, с. 60]; *сленг* вважається варіант професійної мови, «це слова та вирази, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків» [23, с. 160]; «*арго* – мова вузької соціальної чи професійної групи, створена з метою мовного відокремлення, відзначається

наявністю слів, незрозумілих для сторонніх. Арго злодіїв, арго жебраків, арго школярів» [23, с. 21].

Як бачимо, базовим і найширшим у значенні є термін «жаргон».

Серед класифікацій, виокремлюємо найбільш актуальну Л. Ставицької:

- 1) за ознакою професії;
- 2) за станом у суспільстві;
- 3) за спільними інтересами чи вподобаннями;
- 4) за віковою ознакою;
- 5) класові жаргони [60, с. 32].

Сленг українські дослідники визначають одне з найбільш цікавих явищ сучасної лінгвістичної науки. Це нелітературний пласт лексики, який досить тривалий час сприймався як «словесне хуліганство». Однак, на думку С. Пиркало, «це живий мовний нерв, який є навдивовижу геніальним індикатором людського буття, настільки тонко і точно розкриває найдрібніші нюанси нашого переживання світу, його сприйняття і передачі [48, с. 26]. Його зазвичай використовують, щоб привернути увагу співрозмовника, продемонструвати дотепність, уникнути використання заялжених фраз і кліше, продемонструвати мовну компетенцію, надати мовленню експресивного забарвлення, уникнути використання заборонених термінів, що характеризують неприємні моменти, позначити нові явища дійсності; по-новому назвати явище, яке вже має своє позначення тощо.

За нормами культури мовлення сленг із системою жаргонів є таким нелітературним пластом української лексики, що відкидається як маргінес [58, с. 21]. Тому дослідження сленгової лексики ускладнюється визначенням тієї точки відліку, від якої відзначається еталон нормативності/ненормативності.

На думку Л. Мацько, слід розрізняти такі поняття, як відхилення і порушення від норми. Відхилення, на її думку, – «пошук нетривіальних шляхів мововираження, який через свою незвичність може сприйматися і як порушення, а якщо воно має художньо-естетичну чи логічну мотивацію, то це

має перспективу стати нормою» [41, с. 169]. Порушення ж призводить до помилок. Очевидно, такий підхід варто застосовувати і до сленгової лексики, елементи якої, що сьогодні сприймаються як відхилення, мають шанс наблизитись до норми, задовольняючи не лише комунікативні потреби, а й художньо-естетичні смаки мовців.

Вживання обценної лексики, яку досліджуємо у цій роботі, на нашу думку, стосуються поняття жаргону (арго). Більшість лінгвістів ототожнюють ці поняття і ми у своєму дослідженні теж приєднуємося до такого твердження.

Загалом спроби окреслити термінологічні рамки «обценної лексики» – ненормативного в мові, робили українські дослідники Вал. Шевчук, Т. Вільчинська, Ю. Мушкетик, Д. Синяк, Я. Радевич-Винницький, Б. Коваленко, Л. Ставицька, О. Курська, А. Завражина. Наука, що вивчає обценізм, називається *маледиктологія* (лат. *Malus* – поганий, *dicta* – слова). Тому існування наукового часопису «*Maledicta: The International Journal of Verbal Aggression*» з польовими дослідженнями з різних кутків світу доводить про глибокий науковий інтерес, тривалу традицію фіксації відповідного матеріалу.

У новому англо-українському словнику визначено, що «обценна лексика» походить від лат. *obscenus* – брудний, непристойний, бридкий, противний, ганебний [2, с. 359].

Такою лексикою називають табуйовані (заборонені) непристойні (недруковані, нецензурні, нелітературні) слова і вислови [61]. Проте в сучасному українському світі стерлися межі пристойності та цензури на всіх рівнях. Саме тому доцільно стверджувати, що обценна лексика має культурно-зумовлений характер і як наслідок, – національно зумовлена. Джерелом її поповнення, по суті, може бути весь національний вокабуляр, одиниці якого здатні змінювати свою семантику в конфліктному дискурсі із загальноживаною на образливу учасників комунікації.

Поняттю «обценна» у кожній мові, окрім визначених, відповідає синонімічний ряд: лайка, мат, лихослів'я, приниження, злостивість, мат тощо.

Мат серед них вважають найбільш експресивними, вони зазвичай нігде не фіксуються, не вживаються у письмовій формі і не використовуються на виступах. Частина лінгвістів, зокрема Б. Шаріфуллін, вважає, що мат використовується як прояв агресії в мові [77]. А також синонімічні до них – вербальна агресія, мовна агресія, словесна агресія та ін. Як наслідок – відсутня і уніфікована класифікація вербальної агресії [77].

Однак нівелювати усі мовні табу видається нам недоречним, оскільки, на відміну від сленгової лексики, обценна (нецензурна) лексика має значно гостріший характер і є вербальним виразником агресії, яка немає нічого спільного з художньою образністю, колоритністю, семантичною багатоплановістю та формальною простотою в доборі виражальних засобів.

Одним із симптоматичних виявів розмивання «моральних кордонів» (І. Дзюба [20]) стало інтенсивне використання обценної лексики у мовленні сучасних українських інтелектуалів, політиків, у кіномистецтві, художній літературі, у ЗМІ, інтернеті. «Сьогодні письменники борються за мову...» – іронізувала ще у 2011 р. Оксана Пахльовська, і така «боротьба», мовляв, дала свій урожай: в Україні створився «певний континуум лінгвістичного дна», коли інформаційний і культурний простір заповнили «потoki ненормативної лексики з ледь помітними краплями нормативних слів: вислови політиків і ескапади письменників, ролики на youtube із промовами мерів східних міст і блоги західноукраїнських рокерів...» – і це скидається на те, наче «суспільство безсило борсається в каналізації без виходу» й у ньому «державною мовою має бути проголошено суржик, а офіційною – мат» [46, с. 325–326].

За «Малим словником термінів зі сфери соціолінгвістики і мовної прагматики» А. Скуджикової, до обценної лексики належать «назви частин тіла, одягу, фізіологічних процесів, назви еротичної сфери» [1, с. 142]. Українські ж соціолінгвісти його доопрацювали та конкретизували, виокремлюючи такі обценізми:

1) слова та вирази, пов'язані зі сексуальною діяльністю людини, статевим актом;

2) лексичні одиниці, які позначають фізіологічні функції організму (зокрема дефекаційні процеси та сечовипускання) і їх результати;

3) стилістично знижені найменування розпусної жінки.

Зважаючи на велику кількість підходів до класифікації обценної лексики, можемо згрупувати її та конкретизувати:

1) обцени на позначення особистісних рис (приниження гідності та моральних якостей шляхом приписування йому дій та вчинків некоректних, не гарних з етичної точки зору, або не властивих для людини, а скоріше, для тварини), рис характеру, розумових здібностей та фізичних характеристик.

2) обцени на позначення соціального статусу (приниження за расовою ознакою, сексуально-гендерні обценни);

3) обцени на позначення робочих (висміювання ледарів, халтурників, дилетантів), загальнолюдських аморальних відносин (приниження через брехню, обман, шахрайство) та знецінення матеріального світу;

4) обцени на позначення релігії (богохульство);

5) обцени на позначення негативного ставлення до політиків, влади, ворогів тощо [1, с. 142].

Різноманітність класифікацій обценної лексики свідчить про відсутність єдиного підходу до означеної проблеми, а також про складність систематизації досліджуваного нами лексичного матеріалу, що пояснюється його багатофункціональністю, великою рухливістю, залежністю від ситуації, контексту, учасників спілкування, а головне – від вибору критеріїв аналізу.

Таким чином, обценна лексика – це слова та вислови, які використовуються на позначення статевих органів та актів, інтимних частин тіла, фізіологічних відправлень, невербальних жестів, що так чи інакше стосуються сфери сексу, а також їхні евфемізми.

3.2. Особливості вживання обценної лексики у мовленні телеграм-каналів

Обценна лексика в сучасному політичному дискурсі виходить за рамки сформованих традицій сучасної української літературної мови. Проте використання обцени гарантує автору повідомлення впізнаваність, емоційну реакцію, привернення уваги до теми чи проблеми.

Варто відзначити, що високий ступінь суспільного толерування анормативності у вербальному реагуванні на дії ворога сприймають і виправдовують як засіб експресивного розвантаження в умовах війни навіть представники національної інтелектуальної еліти. Так, наприклад, культуролог, політолог, головний редактор незалежного культурологічного журналу «І» Т. Возняк зауважує: «Можна зрозуміти, звичайно, емоції, які викликає війна, кров і вся мерзота, яка пов'язана із війною. Описати цю мерзоту в делікатних висловах ... практично не вдасться» [69].

Мовознавець Д. Данильчук зазначає: «...насиченість нашого інформаційного простору «непричесаною» лексикою становить проблему не лише з погляду норм суспільної моралі та громадського порядку: тут фактичну (а подекуди – і юридичну) легалізацію «матизмів» можна порівняти з присутністю озброєних «калашами» людей у черзі до каси супермаркету. Вочевидь, це є тимчасовим, але наразі неминучим і в більшості випадків – доцільним» [19]. На думку науковців, психологів, медиків, коли потрібно вийти з напруженого стану, в якому ми всі перебуваємо зараз, то лайка є «найпростішим способом розблокувати себе, вербальним сплеском гніву, який одразу б'є в ціль» [56].

Як стверджує А. Кокотюха, в умовах війни це не просто ситуативно виправданий наратив, а «дуже ефективна зброя на інформаційному полі бою. Якщо хочете, вербальний аналог джавеліна» [30]. Саме тому всі тести ЗМІ наповнені знижено-пейоративною, а часто й обценною лексикою.

Саме тому сучасні ЗМІ через за допомогою обценної лексики (лайки, лихослів'я, ненормативної лексики) відображають важливі соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві (у нашому дослідженні – тему російсько-української війни 2022-2025... рр), що продовжує зближення з реальним життям.

Актуальним місцем публічного демонстрування ставлення до ворога, окрім ЗМІ, стають візуально-вербальні мікрожанри – написи на одязі, аксесуари з написами, мурали та графіті, квитки, марки Укрпошти.

Так, відомий вислів українського захисника острова Зміїний у Чорному морі на ім'я Роман, який на вимогу здатися, яка пролунала з російського корабля, - послав той корабель на х@й, став легендарним *«Російський військовий корабель, іди...»*. Ця фраза стала гаслом воєнного часу, можна побачити всюди, її повторюють навіть діти. Проте, окрім цього напрямку, в мовленні телеграм-каналів та ЗМІ загалом можна почути і побачити безліч обценної лексики, до якої належать грубі (безсоромні, непристойні, вульгарні) лайливі вислови, які часто виражають спонтанну реакцію на несподівану, як правило, неприємну ситуацію. Фраза про «руській корабель» стала трансформована в дорожній вказівник з напрямком руху для ворогів: *«На х@й», «знов на х@й», «до росії на х@й»*.

Окрім цього, у кінці травня 2022 року стала крилатою фраза президента футбольного клубу «Інгулець» Олександра Поворожнюка *«Я хотів би звернутися до президента: **Вова, і****ш їх, б****ь. Такого президента не було й не буде!**»*. Через кілька тижнів її вже крутили в трек у канському кафе (трек опрацював і видав гурт МЮСЛІ UA ft MC PAPA). Він набрав понад 5 мільйонів переглядів на Youtube.

І так, подібний вислів «*@баш русню*» став теж поширеним гаслом, авторство якого стерлося.

Як бачимо, обценною лексикою ми говоримо про ворога і з ним, бо саме матюки – це прояв презирства. Зараз вони стали досить поширеними, адже психіка мільйонів людей перебуває у стенічному стані (гнів, злість, обурення, ненависть). Завдяки йому психіка захищає себе від зриву. Оскільки саме обценна лексика, зокрема матюки, стали легалізованими в Україні, три роки тому було створено законопроект Ольги Богомолець про дематюкацію – «Про протидію лихослів'ю». Проте його відкинули до кращих часів.

Тому актуальним є дослідження емоційно-експресивної обценної лексики, яка виконує виражально-зображальну функцію, забезпечують динаміку, жвавність, структурно-композиційне моделювання емотивно-оцінного текстового простору, підсилює експресивний ефект щодо жорстокості, ницості, примітивності й зухвалості ворога.

Серед дослідженої обценної лексики визначаємо такі лексеми **на позначення назви країни-агресора**: *російська педерація, русосія: «Твари кацапські, щоб подохла вся кацапідарська педерація»* (1); *«Русосія відступає!..»* (5). Протежимо детальніше творення цих лексем:

Педерація походить від *підарас* – *розмовна версія* слова на позначення людини нетрадиційної сексуальної орієнтації [12]. Семантику слова *педераст* чітко можна простежити в Етимологічному словнику - «той, хто займається мужолозством»; жаргонізм – *підарас* або *підерас*. Через західноєвропейські мови запозичено з грецької – «любитель хлопчиків». Утворено зі слів «хлопчик» і «палко закоханий, шанувальник, прихильник» [22, т. 4, с. 327]. Наявність семантичного складника, що вказує на нікчемність, жалюгідність, сприяє частому використанню цього слова.

Русосія походить від злиття назви країни-агресора та орального сексуального акту, що теж вказує на негативне, нікчемне ставлення до ворога.

Серед дослідженої лексики, значна частина належить назві **президента країни-нападника та прилеглих до нього осіб**. Тут актуальні такі слова та вирази:

1) що походять від назви геніталій чоловіка: **ху@ло** (обсценізм, утворений від лексеми ху@, а додавання суфікса -л- надає йому семантики знаряддя дії. У Вікісловнику ху@ло – це «1. дурна, плюгава, неприємна людина; 2. чоловічий статевий орган великого розміру» [12]. Ця лексема має сучасні соціальні корені – у 2014 році після анексії Криму фанати харківського ФК «Металіс» на одному з матчів заспівали хіт, що став крилатим – «Путін – ху@ло! Ла-ла-ла-ла-ла-ла-ла-ла-ла». Пізніше всенародний культурний мем став актуальний не лише в Україні, а й по всьому світу. Так, за даними Вікіпедії, у 2014 році стаття «Путін – ху@ло!» зайняла сьоме місце в українській Вікіпедії за кількістю переглядів 346,5 млн. Так, у досліджуваних телеграм-каналах бачимо такі приклади, десь вони без середніх букв, а десь журналісти не стримують себе: «**Хуйло** дуже рішуче заявило, що йому доведеться відповісти на нещодавню атаку на аеродроми» (2); «А Вікіпедія каже, що ти **ху*ло**. А Вікіпедія не бреше» (5); «Стармер не двіряє **ху*лу**, тому хоче гарантій безпеки для України» (2);

2) що походять від зоонімів – *щур, звір, собака, скотина, свиня, гад, гадина, тарган*: «Ти **скотиняка**» (2); «Жодного слова від путіна за знищені бомбардувальники та розбомблені аеродроми **стратавіа**. В цьому вся суть бункерного **щура**» (2); «Путін – **звір**. Бо нічого людського не має і не відчуває» (5); «...**тарган** (про Лукашенка) розуміє, що буде розплата за його злочини...» (2); «На який Донбас **бункерний пацюк** може поїхати, якщо воно тіні своєї боїться» (2). Такі влучні експресивні зоометафори сприяють комунікативному наміру автора вплинути на читача, адже викликають щирі емоції ненависті та люті;

3) що походять від назв трупів тварин: *падло, падаць*: «**Падло** віддає накази» (2); «ти **падаць** кремлівська» (4);

4) що походять від прізвищ: *путлер*, *пуйло*, *путя*, *пу бен ладен*, *спермоусов*. Наприклад, прізвиська походять від неологізму, утвореного шляхом злиття двох імен – президента країни-агресора та німецького диктатора: «У кремлі не бачать нічого нового в погрозах президента Трампа ввести нові санкції проти росії, якщо не вдасться досягти угоди щодо України, заявив прес-секретар **путлера** Пєсков» (2); слова, що походять від лайливого слова на позначення геніталій чоловіка: «Терміново! Трамп тільки що провів перемовини із **пуйлом!**» (2); назва походить від назви міжнародного терориста Усама бен Ладена: «Наша розвідка вже злила перші пункти домовленостей **пу бен ладена**, такого не очікував ніхто!» (4);

5) що походять від словосполучки з прикметником «бункерний» та іменником «бункер» із вказівкою на найвизначнішу рису агресора – його страх (дід із бункера, бункерний дід, бункерний карлик, бункерний щур): «В цьому вся суть **бункерного щура**» (2); «Ніхто з них не хотів класти першим слухавку під час телефонної розмови,- радник **бункерного** Ушаков про розмову путі з Трампом» (4);

6) прізвиська, що походять від зовнішніх рис (зросту, наявності вусів тощо): *карлик*, *кремлівський карлик*, *кремлівський гном*, *вусатий таракан*. Ці особливості вказують на тональність зневаги до очільника країни-агресора через його зріст, недолугість (про путіна) та особливостей зовнішності (наявність вус, про лукашенка): «Вусатий **таракан** вже заявив, що його «обрали» на повторий термін» (1); «Бункерний **карлик** каже, що не знає, які то такі касетні босприпаси» (1);

7) прізвиська, що походять від характеристик образ: *фашист*, *фюрер*, *дибіляка непотрібний*, *покидьок*, *кремлівський виродок (урод)*: «і ще більше їх ненавидимо з їхнім **карликом фюрером рашистом!**» (4); «Проклятий **фашист**, не забувайте, що у цю гру можна грати вдвох» (4); «Картопляний **фюрер** Лукашенко офіційно вступив на посаду президента Білорусії» (4). Відповідно до Вікіпедії, фюрер – це вождь, що за часів СРСР не перекладалося і вживалося з

метою підкреслити негативний, зневажливий відтінок [12], а фашист – це диктатор з насильницьким придушенням опозиції та ідеєю постійної війни і панування [12].

Окрім цього, серед обценної лексики визначаємо лексеми й перифрази на позначення рупорів російської пропаганди: *пропагандон*, *фейкомет*, *зливний бачок*. Наприклад: «*Ох як заспівали кремлівські **пропагандони!***» (1) – що означає вульгарне слово на позначення презерватива [12]; «***Фейкомети** просто домалювали триколон до танка та збрехали, що світлина була зроблена під Бахмутом*» (4) – походить від назви фейк – брехня, неправда; подання фактів у спотвореному вигляді або подання свідомо неправдивої інформації, а ще це спосіб маніпуляції свідомістю шляхом надання неповної інформації, спотворення контексту, частини інформації [12]; «***Зливний бачок** кабеєва краще знає, як наші міста називають*» (4); «*Краще не питайся, це все одно, що **зливний бачок** щепетовка назвало*» (4).

До власне **назв ворогів** та ставлення до нихв телеграм-каналах використовуються такі обцени:

1) назви соціально табуйованих частин тіла чи їх характеристики: *x*й*, *x*р*, *n*зда* та похідні: «*Можете сміливо слати їх на **ху****» (4); «*Машика, запасайся водою. Тебе **пизда***» (4); «*Щось нам здається, що нормальних митників не існує. Вони всі **ху*соси***» (2); «*Русня гній! Їм **пизда***» (4);

2) лексичні одиниці, які позначають дефекаційні процеси та їх результати – *говно*, *гівно*: «*Їхнє **гівно** по всіх напрямках фууу*» (2); «*путін хуйло, русня **гівно***» (4);

3) зневажливі назви: *чмобіки*, *підараси*, *мобіки*, *чмоні*. Такі слова висміюють жалюгідну зовнішність окупантів: «*А ви знали, як виглядають **чмобіки** в оригінальній упаковці*» (4); «*99% «мін» залишили **чмобіки**, коли тікали*» (4); «*СЛАВА ППО, РУСНЯ ПІДАРАСИ*» (4); «*За його словами з нами вже не воюють «**чмоні**», як на початку повномасштабного*» (4).

На позначення емоцій стосовно неадекватних дій ворога використовуються стилістично знижені назви розпусної жінки: *с*ка, бл*дь, йоб*на, курва, лярва*. Простежимо на прикладах: «*Русня йобане болото*» (2); «*То дзвін сталєних яєць наших солдатиків, бо пруть сука як танки*» (1); «*За тих пацанів, я буду їх бить, сук, поки мене вистачить*» – військовий ділиться почуттям, яке у нього на душі» (1); «*Будьте ви прокляті, суки*» (2); «*Блядь, це вже не шахед, це вже якийсь самурай у нього немає цілі, тільки шлях...*» (1); «*UPD 02:20: Яготин, по коридорах 5-6 курв у ваш бік*» (2); «*лярва падай*» (2).

Навіть до Urban Dictionary (міжнародного словнику сленгу) додано слово *bledina*, що означає «потворну літаючу хвойду», якою називають ворожі ракети, що летять в Україну. Контекст, у якому використовується це слово, у словнику показали на такому прикладі: *bledina incoming, everyone take cover!* (летить бледіна, всі в укриття!).

Сюди ж відносимо дієслова на позначення емоцій *охрініли, ох*їли, відфайдолимо, відиманаємо, ви*бем, в'їб*м* та заклики, посили, вираження негативного ставлення до орків та своє бажання не бачити і не чути їх: *ідіть до біса, ідіть к чортам собачим, ідіть на х@й, ідіть у сраку, насеру твоїй матері*. Наприклад: «*Бо шо сука охуїли?*» (2); «*орки ОХУ*ЛИ ВКРАЙ*» (1); «*Хай дона виїбе цап, а потім йобаний кацап*» (2); «*Нелюди. Ідіть вже до біса, кляті сволоти!*» (2); «*Кацапи ідіть у сраку!!*» (1) тощо.

Такі та подібні обсцени російсько-української війни зібрала у фейсбуці і систематизувала Ольга Васильєва. Їх там близько 60 новотворів. Окрім цього, є словник «Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників» Лесі Ставицької.

Отже, мова телеграм-каналів наповнена обсценною лексикою, яка стала легалізованою та почала активно вживатися поряд з літературною. Обсценна лексика, що вживається у політичному дискурсі стала виявом потужної соціально-психологічної тенденції до дегуманізації ворога.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Сучасна мовна реальність телеграм-каналів і всього ЗМІ загалом кардинально відрізняється в багатьох позиціях. Так, максимально загострена реакція українців на ворога та його дії, а також мововираження й вихід за межі типових морально-етичних норм фактично стали виявом потужної соціально-психологічної тенденції до дегуманізації ворога. Саме це стало причиною стирання межі пристойності та цензури на всіх рівнях. У цьому розділі дослідили різні класифікації обценізмів та функціональність, рухливість, залежність від ситуації, контексту, учасників спілкування, а головне – від вибору критеріїв аналізу.

Саме тому сучасні ЗМІ через за допомогою обценної лексики відображають актуальну тему російсько-української війни. Серед лексем виділяємо найбільше одиниць на позначення назв країни-агресора, прізвиськ на президента країни-нападника та прилеглих до нього осіб, на позначення рупорів російської пропаганди, власне назв ворогів та ставлення до них. Окрім цього, менший шар обценізмів на позначення емоцій стосовно неадекватних дій ворога та емоцій, що виникають в українців до них.

ВИСНОВКИ

Питання емоційності та експресивності стало об'єктом дослідження не тільки в українській лінгвістиці, але й у засобах масової інформації. Його розглядали на соціологічному, лексикологічному, національно-культурологічному та стилістичному рівнях. Однак, на сьогоднішній день немає єдиного погляду щодо чіткого визначення цих понять.

Зокрема, одні вчені емоційність та експресивність ототожнюють (О. Селіванова), інші називають родо-видові ознаки цих понять (С. Єрмоленко, І. Літвінчук). Існують також погляди щодо повного розрізнення емоційності та експресивності (І. Білодід, М. Мацько, В. Чабаненко).

У роботі розмежовано поняття емоційності та експресивності. У зв'язку з цим визначаємо емоційно-експресивну лексику як сукупність стилістично забарвлених лексем, що характеризуються наявністю в них додаткового конотативного значення, певних емоційних відтінків, і впливає на слухачів за допомогою засобів вираження.

Політичний дискурс вирізняється схильністю до вживання емоційно-експресивної лексики, зокрема обценної лексики, жаргонізмів, просторіч, дисфемізмів, неологізмів, інтернаціоналізмів та фразеологізмів та орієнтацією на активну роль читача.

Експерименти з мовою визначають потенціал політичного дискурсу. Особлива роль у процесі формування мови телеграм-повідомлень належить емоційно-експресивній лексиці як конструктивному чиннику текстової організації.

Варто зауважити, що для мовлення телеграм-каналів характерні певні ознаки, що вирізняють його з-поміж інших функціональних стилів сучасної української літературної мови. Такими характеристиками є соціальна оцінність, комунікативна загальнозначущість, загальнодоступність. Політичний дискурс

реалізований за допомогою чотирьох комунікативних завдань: інформаційного, освітнього, емоційно-оцінного і завдання залучення уваги (впливу).

Вибір мовних засобів відбувається відповідно до оцінних якостей і можливостей, здатності ефективно впливати на читача, оскільки в публіцистичному стилі переконання є однією з основних функцій. Реалізація домінантного завдання засобів масової інформації – формування суспільної думки – неможлива без дієвого, емоційного, виразного, експресивного слова, здатного реально й точно змалювати картину подій, вплинути на свідомість і думки читача, змусити його до рішучих дій, переконати в правильності тієї чи іншої позиції. З огляду на це промовистим, яскравим показником є вмiле поєднання експресії й стандарту.

Типовими джерелами експресії в мовленні політичного дискурсу є рефлексія розмовності, широке звертання до іншомовної лексики, актуалізація загальнономовних одиниць, метафоризація.

Однією з визначальних ознак мови є залучення до активного вжитку емоційної лексики, практично нерегульоване входження у загальнономовну практику жаргонізмів, просторічних слів, вульгаризмів.

Ми проаналізували емоційно-експресивну та обценну лексику досліджених телеграм-каналів Times of Ukraine, Zelenskiy | Official, Київ ІНФО | Новини Україна, UKR INFORM Новини Україна, Київ | Times. Загальним явищем для сучасного мовлення публічного дискурсу стало зближення з розмовною мовою і, відповідно, порушенням правил сучасної української мови - тяжінням до неприйнятної, недозволеної, вульгарної, нелітературної мови. Адже в сучасному українському світі стерлися межі пристойності та цензури на всіх рівнях, а нецензурна лексика має значно гостріший характер і є вербальним виразником агресії, яка немає нічого спільного з художньою образністю, колоритністю, семантичною багатоплановістю та формальною простотою в доборі виражальних засобів.

Варто зазначити, що мовна практика медіа має вагому роль у поширенні нових виражальних засобів, функційного перегруповання лексики, закріплення нових мовних норм. Так, з перших днів війни і до сьогодні простежуємо поширення дисфемізмів на позначення агресора, вживання порівняння на позначення назви населення – тут акцентуємо на аксіологемі ганьба, що актуально до назви країни-агресора та її конкретизаторів, неологізмів та жаргонізмів на позначення одягу, взуття військових, зброї, спецобладнання, їжі, психологічного стану, дієслів на позначення дії зі знищення ворогів, досягнень волонтерів тощо.

Часто трапляються в телеграм-каналах каламбури (словесна гра). З метою реалізації прийому мовної гри у більшості з них використовуються рими, що спрямовані на оптимальний рецептивний ефект адресата. Такий прийом забезпечує швидке запам'ятовування фраз та повну концентрацію на них. Такі фрагменти мовлення можна віднести саме до справжніх українських тенденцій, бо вони мають на меті шокувати глядача, активізувати його, часом – насмішити, але здебільшого – показати правду та реалії емоцій.

Окрім цього, виокремлюємо насиченість політичного дискурсу обценною лексикою - словами та висловами, які використовуються на позначення статевих органів та актів, інтимних частин тіла, фізіологічних відправлень, невербальних жестів, що так чи інакше стосуються сфери сексу, а також їхні евфемізми. В умовах війни це не просто ситуативно виправданий наратив, а дуже ефективна зброя на інформаційному полі бою.

Серед дослідженої обценної лексики визначаємо найбільшу кількість лексем на позначення президента країни-нападника та прилеглих до нього осіб (слова та вирази, що походять від назви чоловічих геніталій, зоонімів з негативною конотацією чи трупів тварин, від злиття прізвищ та прізвиць, негативних назв, утворених від зовнішніх рис тощо), на позначення назви країни-агресора та власне назв ворогів, що означають зневажливість, агресію, невдоволення, лють і жалюгідність їхніх дій та вчинків.

Обсценна лексика виконує виражально-зображальну функцію, забезпечує динаміку, жвавість, структурно-композиційне моделювання емотивно-оцінного текстового простору, підсилює експресивний ефект щодо жорстокості, ницості, примітивності й зухвалості ворога.

Отже, емоційно-експресивна лексика у політичному дискурсі - показове явище для текстів телеграм-повідомлень, яке можна назвати мовною домінантою. Вона зорієнтована на креативну функцію мовних засобів, допомагає створити повне, вичерпне повідомлення, формує риси усно-розмовності, відображає хід думок та процесів. За таких умов текст набуває ознак дискурсивності, поєднуючи риси власне тексту й комунікативної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej / Aldona Skudrzykowa. Warszawa : Spółka Wydawniczo-Księgarska, 2000. 170 s.
2. Балла М. І. Новий англо-український словник / М. І. Балла. К. : Чумацький Шлях, 2004. 668 с.
3. Березовська-Савчук Н. А. Лексика мовної репрезентації емоції смутку (на матеріалі поетичних творів Ліни Костенко) / Н. А. Березовська-Савчук / Електронний ресурс. Режим доступу: [file:///C:/Users/Буль/Downloads/PhSt_2018_17_11%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Буль/Downloads/PhSt_2018_17_11%20(1).pdf)
4. Биценко Т. О. Історична динаміка експресивів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI-XX ст. / Т. О. Биценко // Автореф. дис. ... канд. наук: 10.02.04 / Харківський нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2004. 20 с.
5. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: Монографія / Н. І. Бойко. Ніжин : Видавництво "Аспект-Поліграф", 2005. 552 с.
6. Букет Є. Неологізми війни: журналіст уклад «словник». *Високий Замок*. 2022. URL: <https://wz.lviv.ua/news/467478-armiainform-v-efiri-natsionalnoho-telemarafonu-roz-povila-pro-neolohizmy-viiny>
7. Булаховський Л. Виникнення і розвиток літературних мов / Л. Булаховський // Мовознавство : наукові записки. К. : Вид-во АН УРСР, 1947. Т. 4. – С. 92–99.
8. Бурдіна Е. О. Інфотейнмент як соціокомунікативне явище в сучасних українських інформаційно-публіцистичних телепроектах / Е. О. Бурдіна : дис. на здоб. наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій.

Спеціальність: 27.00.04 – теорія та історія журналістики 061 – Журналістика.
Харків, 2017. 257 с.

9. Вавринюк Т.І. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (На матеріалі творів Ліни Костенко) // Т. І. Вавринюк // Філологічні студії, Вип. 4. 2010. С.67-73.

10. Вахрушина В. Є., Хотюн Л. В. Трансформація журналістських жанрів на українських ТВ каналах. Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 жовтня 2018 р.) / В. Є. Вахрушина, Л. В. Хотюн. Вінниця, 2018. С. 233-236.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

12. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0

13. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць : (на матеріалі німец. мови) : монографія / М. В. Гамзюк. К. : Вид. центр Київ. держ. лінгвістич. ун-ту, 2000. 255 с.

14. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. К. : Вища школа, 1985. 360 с.

15. Глущенко А. Емоційність тексту та емоційна саморегуляція мовлення: лінгвопсихологічні аспекти / А. Глущенко // Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць. Вип. 14-15. 2018. С. 303-307.

16. Горбач О. Т. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.

17. Григораши Д. С. Журналістика у термінах і виразах / Д. С. Григораши : довідник. Львів : Вища школа, 1974. 295 с.

18. Гриценко О. М., В. І. Шкляр. Основи теорії міжнародної журналістики : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти ; [за ред. Різуна В. В.] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. К. : Київський університет, 2002. 304 с.

19. Данильчук Д. Війна, що змінила мову: росія з малої літери, легітимізація матюків. URL: <https://chytomo.com/chomu-vsi-pyshut-rosiia-z-malenkoi-a-matiuky-staly-normoiu-u-zmi-sposterezhennia-linhvista/>

20. Дзюба І. Вимирання слова // Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. Т. 1. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 780–789.

21. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник / П. С. Дудик. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. — 368 с.

22. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1982. 632 с.

23. Єрмоленко С. Я. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. К.: Либідь, 2001. 252 с.

24. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості / В. Й. Здоровега : підручник. 3-тє вид. Львів : ПАІС, 2008. – 276 с.

25. Ізард К. Психологія емоцій / К. Ізард / Пер. з англ. Київ, 2000. 464 с.

26. Калужинська О. Негативнооцінна лексика в мові сучасної української газетної періодики / О. Калужинська // Лексика на перетині наукових парадигм. С. 166-185.

27. Карпенко Т. Бавовна й мінуснути: редакторка Васильєва опублікувала 60 новотворів російсько-української війни URL : <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/2025-02-23/bavovna-i-minusnut-redaktor-vasileva-opublikovala-60-novoobrazovaniy-rossiysko-ukrainskoy-voynyi/61116>

28. Коваль Т. Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови / Т. Л. Коваль. Київ : Наук. думка, 2011. С. 468 – 476.

29. Козак С. В. Комунікативні стратегії як засіб маніпулятивного впливу в англomовних прес-релізах / С. В. Козак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2012. № 23. С. 68–70.

30. Кокотюха А. Дегуманізація ворога під час війни – це лінія інформаційного фронту [Електронна версія]. Режим доступу: URL: <https://detector.media/infospace/article/197350/2022-03-14>

31. Колесник Г. Мова газети в епоху НТР / Г. Колесник // Науково-технічний прогрес і мова. Київ : Наукова думка, 1978. С. 89-93.

32. Кость І. Механізм вербалізації емоційного стану людини в українському прозовому тексті / І. Кость / Електронний ресурс / Режим доступу: <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/010-17.pdf>

33. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності / Г. М. Кузенко / Електронний ресурс / Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstre>.

34. Кутєпов Б. Сьогодні українське телебачення – це «розважалівка», «скандальність»... Детектор медіа / Б. Кутєпов / Режим доступу: <https://detector.media/withoutsection/article/78007/2013-01-08-bogdan-kutepov-sogodni-ukrainske-telebachennya-tse-rozvazhalivka-skandalnist-siski-i-piski/>

35. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: навч. посіб. [для студ. старших курсів факультетів англійської мови] / В. А. Кухаренко. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 272 с.

36. Левченко Л. О. Психологічні особливості діяльності засобів масової інформації. Людина і політика / Л. О. Левченко. 2001. №2. С. 103-108.

37. Літвінчук І. М. Прагматика емотивного тексту: автореф. дис. на здобуття ступ. канд. філолог. наук / І. М. Літвінчук. К., 2000. 231 с.

38. Маслова Ю. Елоквенція концептів *чоловік і жінка* в газетних заголовках українськомовних видань сучасного десятиліття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16 (84). С. 33–38.

39. Маслова Ю. Мовні засоби вираження емоцій на позначення ворога в газетному дискурсі України воєнного періоду // *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 61. том 2. 2023. с. 163 – 169.

40. Маслова Ю. Риторика сучасного газетного українськомовного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 14 (82). С. 31–37.

41. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. К.: Вища школа, 2003. 450 с.

42. Мойсієнко А. К. До питання про експресивність / А. К. Мойсієнко // *Стилїстика української мови*. – Київ, 1990. – С. 25 – 28.

43. Новікова К. О. Лінгвостилїстичні особливості англomовних рекламних текстів та фактори впливу на їх переклад / К. О. Новікова // *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. – Серія : Філологічні науки. 2016. № 1. С. 251-257.

44. Обсценна лексика: невігластво чи спосіб самовираження? [Розмова з професоркою Києво-Могилянської академії Орисею Демська. Спїлкувалася студентка Києво-Могилянської академії Антонїна Рибка] // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://language-policy.info/2016/02/obstsenna-leksyka-nevihlastvo-chy-sposib-samo-vyrazhennya/>

45. Оржеховський С. *Магістерська робота: відтворення дисфемїзмів та обсценної лексики українською мовою (на матеріалі англomовних аудіовізуальних текстів та художньої літератури)*. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2011.

46. Пахльовська О. Логос і мат: Україна у вічній напівдорозі до Європи // Обрії особистості. Книга на пошану Івана Дзюби / Упор. О. Гнатюк, Л. Фінберг. Київ: Дух і літера, 2011. С. 323–333.

47. Печерський, А.: Рашисти чи орки? Як краще називати окупантів. [Електронна версія]. Режим доступу: URL: armyinform.com.ua/2022/06/17/rashystychy-orky-yak-krashhe-nazyvaty-okupantiv.

48. Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально. Урок Української. Київ : Києво-Могилянська Академія, 2000. № 4. С. 26–28

49. Плющ М. Я. Граматика української мови: підручник: у 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / М. Я. Плющ; М-во освіти і науки України. – Київ: Вища школа, 2005. – 286 с.

50. Почапська-Красуцька О. Сучасні друковані періодичні видання та їх Інтернет-версії: фактори, що забезпечують успішну інтеграцію в сучасний медіапростір / О. Почапська-Красуцька // Діалог: Медіа-студії 11. 2010. С. 108-112.

51. Процик Ірина. Обсценна лексика в соціолекті українських футбольних фанатів // Науковий журнал. №1 (5). 2016. С. 151-164.

52. Разуванова Ю. Г. Мовні засоби вираження емоційного стану радості (на матеріалі твору Сомерсета Моєма «Театр») / Ю. Г. Разуванова / Електронний ресурс. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324251417.pdf>.

53. Руденко О. В. Аналіз варіативності підготовленого та спонтанного мовлення у телебаченні / О. В. Руденко / Режим доступу :

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvypu_2012_14_33

54. Русанівський В. М. Історія української літературної мови / В. М. Русанівський. К., 2001. С. 354.
55. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
56. Синящик Анна. «Шо по русні?» Паролі, лайки і лексика Другої світової – як війна змінила мову. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2022/06/1/7348766/>
57. Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 2000. 903 с.
58. Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
59. Словник української мови у 20 т. / Наук. кер. проекту акад. НАН України В.А. Широков. К.: Наукова думка, 2017.
60. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.
61. Ставицька Л. Українська мова без табу: словник нецензурної лексики та її відповідників: обценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ: Критика, 2008. 454 с. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001607
62. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. – 435 с.
63. Сюта Г. Тексти війни: ситуативно маркована анормативність і нові акценти норми. In: Матеріали II Міжнар. Славістичної конф., присв. пам'яті святих Кирила і Мефодія. Харків Шумен, 2022, С. 179 – 188.
64. Сюта Галина. Вербальна дегуманізація образу «ворог» у текстах періоду російсько-української війни // UCRAINICA X SOUČASNÁ

UKRAJINISTIKA PROBLÉMY JAZYKA, LITERATURY A KULTURY : Sborník příspěvků. OLOMOUC: Univerzita Palackého v Olomouci, 2023. С. 207-216.

65. Тлумачний словник української мови: понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / за ред. д-ра філологічних наук, проф. В. С. Калашника. Х . : Прапор, 2003. 992 с.

66. Україна – серце Європи. Чуєте, як воно б'ється? URL: <https://nday.te.ua/ukrajina-sertse-evropy-chujete-yak-vono-bjetsya>

67. Українська мова: енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вид-во«Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с. : іл.

68. Федик О. Мова як духовний адекват світу / О. Федик. Львів : Місіонер світу, 2000. 300 с.

69. Хотин Р. Чи матюкаються солов'ї? Нецензурна лексика в час війни [Електронна версія]. Режим доступу: URL: <http://surl.li/ehpad>

70. Христіанінова Р. О. Мовні одиниці у газетному дискурсі початку ХХІ століття / Р. О. Христіанова та ін.: колективна монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2017. 157 с.

71. Царьова Ірина. Сучасний воєнний дискурс: процеси неологізації // Лінгвістика. №2 (48). 2023. С.107-114.

72. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії [Текст] / В. А. Чабаненко. К. : Вища школа, 1984. 165 с.

73. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія] / Віктор Антонович Чабаненко. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

74. Чемеркін С. Г. Українська мова в інтернеті : позамовні та внутрішньоструктурні процеси. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2009. 240 с.

75. Чемеркін С. Зміна визначальних ознак стилів та жанрів сучасної української мови у цифровому середовищі / С. Чемеркін // Збірник наукових

праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Сер .: Філологічні науки. 2009. №20. С. 703-705.

76. Чміль Г. П. Екранна культура: плюральність проявів / Г. П. Чміль: монографія. Х.: Крук, 2003. 336 с.

77. Шаріфуллін Б.Я. Обсценна лексика: термінологічні замітки / Б.Я. Шаріфуллін // Мовне спілкування: Вісн. ріс. ритор, асоціації. Червоно-Ярського, 2000. № 1 (9). С. 108-111.

78. Яскевич Ю. В. Особливості вивчення семантики емоцій у когнітивній парадигмі / Ю. В. Яскевич // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. 2010. № 14 (201). С. 63–70.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Times of Ukraine
2. UKR INFORM Новини Україна
3. Zelenskiy | Official
4. Київ | Times
5. Київ ІНФО | Новини Україна

ДОДАТОК 1

Курсова робота

Вітаю! Ця гугл-форма створена для допомоги мені в написання курсової роботи. Одразу перепошую за те, що ворушу емоції перших днів повномасштабного вторгнення.

 [Змінити обліковий запис](#)

Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове

Електронна адреса *

Ваша електронна адреса

Пригадайте, будь ласка, ваші емоції в перші дні повномасштабного вторгнення і оберіть найбільш відповідну: *

- Страх
- Паніка
- Розпач
- Нерозуміння
- Розгубленість
- Інше:

Підкажіть, будь ласка, якому ЗМІ ви найбільше довіряли в плані інформування: *

- Телебачення
- Тік-ток
- Телеграм-канали
- Радіо
- Родичі

Поясніть, чому: *

Ваша відповідь _____

Хто із перерахованих персон вам найбільше імпонував? *

- Зеленський
- Арестович
- Поворознюк
- Притула

Хто із перерахованих персон вас найбільше заспокоював? *

Зеленський

Арестович

Поворознюк

Притула

Інше: _____

Поясніть, чим: *

Ваша відповідь _____

Надіслати

Очистити форму

Ніколи не вказуйте паролі в Google Формах.

Компанія Google не створювала цей вміст і не підтримує його. [Повідомити про порушення](#) - [Умови використання](#) - [Політика конфіденційності](#)

